

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

**Borsada Uygulanan Açığa Satış İşlemi ve Fıkhî Açından
İncelenmesi***

Short Selling Transaction Applied in the Stock Exchange and its
Examination from a Jurisprudential Perspective

Yazar / Author
Serdar ÖZALP

Arş. Gör. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri İslam Hukuku Ana Bilim Dalı
İstanbul/ TÜRKİYE

serdarozalp91@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6466-1583>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 22/08/2022

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 28/12/2022

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2022

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık/ December

Yıl/Year: 20 Sayı/Issue: 40 Sayfa /Page: 137-185

Atıf/Citation: Özalp, Serdar. "Borsada Uygulanan Açığa Satış İşlemi ve Fıkhî Açından İncelenmesi". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (Aralık 2022), 137-185 <https://doi.org/10.35209/ksuifd.1165091>

*Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda 2016 yılında hazırlanan "Borsada Uygulanan Açığa Satış İşlemlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinden istifade edilip güncel veriler eklenerek ve bazı noktaları geliştirilerek hazırlanmıştır.

• Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir

Borsada Uygulanan Açığa Satış İşlemi ve Fıkhî Açından İncelenmesi

Öz

Günümüz menkul kıymet piyasalarında sermaye piyasası araçlarına çeşitli şekillerde yatırım yapılmaktadır. Bu çerçevede birçok işlem yatırım aracı olarak kullanılmaktadır. Her bir işlem de belli bir hukukî zeminde ele alınmaktadır. İslam iktisadı çalışmaları açısından önemli bir yere sahip olan bu uygulamaların gerek teorik gerekse pratik şekilde işleyişlerinin tespiti önem arz etmektedir. İktisadi hayatın bir parçası olan borsaların bünyesinde gerçekleşen uygulamaların fıkhî açısından değerlendirilmesi için her bir uygulamanın barındırdığı fıkhî konular tespit edilip bu çerçevede incelenmesi gerekmektedir.

Borsada uygulanan işlemlerden birisi de açığa satış işlemidir. Açığa satış işlemi de diğer uygulamalar gibi bünyesinde pek çok fıkhî konuyu barındırmaktadır. Aynı zamanda günümüz piyasalarındaki işlevi ve etkileri bakımından da incelenmesi gereken önemli bir konudur. Çalışma kapsamında, açığa satış işleminin uygulanışı ve barındırdığı fıkhî konular tespit edilip, işlem bu çerçevede fıkhî açısından değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, Açığa Satış, Aracı Kurum, Menkul Kıymet, Borsa, Mülkiyet, Garar, Faiz.

Short Selling Transaction Applied in the Stock Exchange and its Examination from a Jurisprudential Perspective

Abstract

In today's stock markets, capital market instruments are invested in various ways. In this context, many transactions are used as investment instruments. Each transaction is handled on a certain legal basis. Both theoretically and practically, it is important to determine the functioning of these applications, which have an important place in terms of Islamic economic studies. In order to eva-

luate the applications realized within the body of the stock exchanges in terms of the fiqh, which are a part of economic life, the fiqh issues of each application should be determined and examined within this framework.

One of the transactions applied in the stock market is short selling. The short selling process, like other applications, includes many fiqh issues. Therewithal, it is an important issue that needs to be examined in terms of its function and effects on today's markets. Within the scope of the study, the implementation of the short selling process and the fiqh issues it contains will be determined and the process will be evaluated in terms of fiqh.

Keywords: Islamic finance, capital market, short selling, intermediary institution, stock market, securities, proprietary, gharar, interest.

Giriş

Günümüzde menkul kıymet borsalarında birçok sermaye piyasası aracına çeşitli yöntemlerle yatırım yapılmakta ve kazanç amaçlanmaktadır. Menkul kıymet borsalarında yapılan işlemler temelde iki yöntem üzerinden işlemektedir. Bunlardan ilki herhangi bir menkul kıymeti yatırım amacıyla düşük fiyat üzerinden satın alıp, beklenen fiyat artışı gerçekleştiğinde satarak aradaki fiyat farkından kâr elde etmektir.¹ Temel olarak mal ve hizmet piyasalarında olduğu gibi sermaye piyasalarında da bu mantık üzerinden yatırım yapıp kazanç elde edilmektedir. Belli bir sermaye piyasası aracına yatırım yaparken peşin bir ücretle yatırım yapılabileceği gibi ihtiyaç halinde kredi teminiyle de yatırım yapılması imkân dâhilindedir. Bir borsada işlem yapmayı planlayan yatırımcı, yapmak istediği yatırım için öz sermayesinin eksikliği sebebiyle kredi yoluyla yatırım yapmayı seçebilmektedir. Burada kredili işleme başvurusunun arkasında yatan sebepler arasında öz sermayesinin eksikliği yanında, daha

---

¹ Cemal Elitaş - Kenan İlarıslan, "Açığa Satış ve Muhasebeleştirilme", *Muhasebe ve Finansman Dergisi* 43 (2009), 137-138.

fazla kâr elde etme isteği de bulunmaktadır.²

Sermaye piyasasında yatırımcılar, yatırım mantığının en temel yöntemi olan düşükten alıp yüksek fiyattan satarak kâr elde etme prensibini bazı durumlarda tersinden işletmektedirler. Yukarıda bahsettiğimiz ilk yöntemin dışında, ileride fiyatının düşeceği tahmin edilen menkul kıymetlerden de kâr elde edilmek istenmektedir. Bu şekildeki bir menkul kıymetten kâr elde etmek için açığa satış işlemine başvurulmaktadır. Açığa satış işleminde yukarıda bahsedilen düşükten alıp yüksek fiyattan satma prensibi ters şekilde işletilmekte ve fiyatı yüksek olduğu düşünülen menkul kıymet yüksek fiyattan satılıp, gerekli düşüş gerçekleştiğinde tekrar satın alınarak aradaki fiyat farkından kâr elde edilmektedir.³

Çalışmamızın konusu olan açığa satış işlemi, fikhî olarak çeşitli zeminlerde incelenmesi gereken birçok unsuru barındırmaktadır. Bu çerçevede çalışmamızda Borsa İstanbul'da (BİST) uygulanan açığa satış işleminin yapısı ve uygulanışı ele alınıp, yapılan işlemin fıkıh açısından durumu incelenecektir. Özellikle işlem ele alınırken hem pratik uygulama hem de teorik olarak kaynaklarda yer alan bilgiler üzerinden hareket edilerek yapılan işlemler açıklanacaktır. Geçtiğimiz yılın başlarında pandemi ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nde yer alan bir şirketin hisseleri üzerinden açığa satış işlemi ile yapılan manipülatif fiyat dalgalanmalarını da örnek vererek işlemin daha iyi anlaşılması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede çalışmamızda önce açığa satış işlemini kavramsal olarak ele alıp ardından işlemin uygulanışına ve pandemi döneminde gündeme gelmesine sebep olan örnek bir olaya yer vereceğiz. Son olarak ise

---

² Sezai Bekgöz, *Açığa Satış ve Kredili Menkul Kıymet İşlemleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 4; Celali Yılmaz, *Sermaye Piyasasında Kredili Menkul Kıymet Alımları, Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri: Teori ve Türkiye Uygulaması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996), 6; Özgür Uysal, *Kredili Menkul Kıymet, Açığa Satış ve Ödünç Menkul Kıymet İşlemleri ve Türkiye Örneği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 7-8.

³ Elitaş - İlarıslan, "Açığa Satış ve Muhasebeleştirilme", 138.

uygulanışında tespit ettiğimiz problemler üzerinden işlemi fıkhî olarak değerlendirmeye çalışacağız.

1. Açığa Satış Kavramı

Açığa satış kavramı İngilizcede “short sale”, Arapçada ise البیع "على المكشوف" olarak ifade edilmektedir. Açığa satış kavramı en genel ifadeyle sahip olunmayan herhangi bir değer borçlanılarak satılması işlemini ya da satıcı tarafından sahip olunmayan ama daha sonra teslim edilecek olan menkul kıymetin satışını ifade etmektedir.⁴ İngilizcede kullanılan “short” kelimesi ekonomik literatürde genel olarak borçluluk, diğer bir ifadeyle bilançonun pasifinde yer alan kalemleri ifade etmektedir.⁵ Finansal literatürde ise “short” kelimesiyle karşılanan “açığa satış” ifadesi, sahip olunmama halini tanımlamaktadır.⁶ Türkçede kullanılan “short” kelimesinin karşılığı olan “kısa” terimi finansal literatürde tam olarak bu anlamı vermektedir.⁷ Türkiye’de açığa satış kavramı ilk olarak şu an mülga olan 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nda 1992 yılında 3794 sayılı kanunda yapılan değişiklikle literatüre girmiştir.⁸

Literatürde açığa satış işlemini ifade etmek için “kısa satış” teriminin kullanıldığı da görülmektedir. Aynı zamanda bu işlemin tam zıddını ifade etmek için ise “uzun satış” kavramı kullanılmaktadır. Burada kullanılan “kısa” ve “uzun” kavramları zamansal bir ifade-den ziyade işlemin türünü ve hedefini açıklamak amacıyla kullanıl-

⁴ Deniz Gökçe, *Para & Finans Ansiklopedisi* (İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım, 1996), 1/9; Abdurrahman Yıldırım, *Borsanın ABC’si Aylar, Boğalar ve Paranız* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990), 36; Uysal, *Açığa Satış ve Ödünç Menkul Kıymet İşlemleri*, 26; Asyraf Wajdi Dusuki - Abdelazeem Abozaid, “Fıqh Issues in Short Selling as Implemented in the Islamic Capital Market in Malaysia”, *JKAU: Islamic Economic* 21/2 (2008), 65.

⁵ Yılmaz, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 38.

⁶ Uysal, *Açığa Satış ve Ödünç Menkul Kıymet İşlemleri*, 26; Yılmaz, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 38.

⁷ Serdar Çıtak, *ABD Finans Sistemi İçinde Aracı Kurumlar* (Ankara: Sermaye Piyasası Yayınları, 1998), 100; Uysal, *Açığa Satış ve Ödünç Menkul Kıymet İşlemleri*, 26; Yılmaz, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 38.

⁸ Yılmaz, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 38; Uysal, *Açığa Satış ve Ödünç Menkul Kıymet İşlemleri*, 26.

maktadır.⁹ Yani yatırımcının yaptığı işlemdeki hedefini gösteren kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki; “uzun satış” kavramı, kişinin mülkiyetinde bulunan menkul kıymetleri ifade etmektedir. Bu işlemde yatırımcı ileride fiyatının yükseleceğini düşündüğü menkul kıymetleri düşük fiyattan satın alıp, fiyatı yükseldiğinde satarak aradaki fiyat farkından kâr elde etmeyi hedeflemektedir.¹⁰ “Kısa satış” kavramına gelecek olursak burada kişi, mülkiyetinde olmayan menkul kıymetleri yukarıda değindiğimiz uzun satış işleminden farklı olarak ileride fiyatının düşeceğinden hareketle yüksek fiyattan satıp düşük fiyattan tekrar satın alarak aradaki fiyat farkından kâr elde etmeyi hedeflemektedir.¹¹ Yani uzun satışta kişi ileride fiyatının yükseleceğini düşündüğü menkul kıymetleri satın alarak yatırım yaparken; kısa satış da ise ileride fiyatının düşeceğini tahmin ettiği menkul kıymetleri yüksek fiyattan satıp daha sonra düşük fiyattan satın alarak yatırım yapmaktadır.

Yukarıda verdiğimiz bilgilerin ardından terim olarak açığa satış işleminin genel yapısı ve temel özelliğini gösteren bir tanım şu şekilde yapılmıştır:

“Kişinin aracı kurumdan veya bir başkasından borç ola-

⁹ Süleyman Hancerî, *el-Esvâkû'l-mâliyye ve ahkâmüha'l-fikhiyye* (el-Memleketü'l-Mağribiyye: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1431/2010), 203; Şaban Muhammed İslâm el-Bervârî, *Borsatü'l-evrâki'l-mâliyye min manzûri'l-İslâmî: Dirâse tahlîliyye nakdiyye* (Beyrut-Lübnan/Dımeşk: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsır/Dâru'l-Fikr, 1423/2002), 195; Muhammed Şükrî el-Cemîl el-Adevî, *Borsatü'l-evrâki'l-mâliyye fi mizâni's-Ser'ati'l-İslâmiyye: Dirâse fikhiyye mukârene* (İskenderiye: Mektebetü'l-Vefâi'l-Kânûniyye, 2014), 587; Üsame Abdülalîm eş-Şeyh, “Beyu'l-eshûm 'ale'l-mekşûf fi Borsati'l-evrâki'l-mâliyye: Dirâse fikhiyye mukârene”, *Mecelletü Dâri'l-İftâi'l-Misriyye* 14 (2013), 13.

¹⁰ Zekeriyya Selâme İsa Şatnâvî, *el-Âsarü'l-iktisâdiyye li-esvâki'l-evrâki'l-mâliyye min manzûri'l-iktisâdi'l-İslâmî* (Ammân: Dâru'n-Nefâis, 1429/2009), 125; Hancerî, *el-Esvâkû'l-mâliyye*, 204; Adevî, *Borsatü'l-evrâki'l-mâliyye*, 587; Şeyh, “Beyu'l-eshûm 'ale'l-mekşûf”, 13.

¹¹ Velid Mustafa Şâviş, *es-Siyâsetü'n-nakdiyye beyne'l-fikhi'l-İslâmî ve'l-iktisâdi'l-vaz'î* (Herndon: el-Ma'hedü'l-Âlemi li'l-Fikri'l-İslâmî, 1432/2011), 407-408; Bervârî, *Borsatü'l-evrâki'l-mâliyye*, 195; Şeyh, “Beyu'l-eshûm 'ale'l-mekşûf”, 13-14; Şatnâvî, *el-Âsarü'l-iktisâdiyye*, 125-126; Hancerî, *el-Esvâkû'l-mâliyye*, 203; Adevî, *Borsatü'l-evrâki'l-mâliyye*, 587; Yılmaz, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 39; Serkan Karabacak, *Açığa Satış İşlemleri* (İstanbul: Sermaye Piyasası Kurulu Denetleme Dairesi Yeterlilik Etüdü, Yeterlilik Etüdü, 2002), 8.

rak temin ettiği hisse senetlerini mülkiyetinde olmadığı halde satması ve benzer hisse senetlerini ilerideki bir tarihte satın alınarak borç veren kişiye teslim etmesi şeklinde yapılan işlem-
dir.”¹²

Türkiye’de SPK tarafından yayımlanan tebliğde açığa satış iş-
lemi “sahip olunmayan sermaye piyasası araçlarının satılmasını
yahut satışa ilişkin emrin verilmesi” şeklinde ifade edilmiştir. Bura-
daki tanıma bakıldığında mülkiyette olmayan menkul kıymetin sa-
tilmasına vurgu yapılmış olup, satışa ilişkin verilen emrin de açığa
satış olarak değerlendirileceği ifade edilmiştir.¹³

Açığa satış işlemi için benzer şekillerde birçok tanım yapılmış-
tır. Yapılan tanımlara genel olarak baktığımızda açığa satış işleminin
temelini mülkiyette olmayan menkul kıymetlerin satılmasının
oluşturduğu görülmektedir. Nitekim bu özellik açığa satış işlemini
diğer işlemlerden ayıran en önemli özellik olarak karşımıza çıkmak-
tadır.¹⁴

¹² Mahmud Abdülkerim İrşid, *Mehâtrü’s-semsere ve ‘alâkatuhâ bi’l-vesâta ve tahdîdi ücûri’s-simsâr fi’l-esvâk: Dirâse fıkhiyye* (Ammân: Dâru’n-Nefâis, 1436/2015), 298; Mübarek b. Süleyman Âl-i Fevzân, *el-Esvâku’l-mâliyye min manzûri’l-İslâmî* (Cidde: Merkezü’n-Neşri’l-İlmî, 1431/2010), 76; Mübarek b. Süleyman b. Muhammed Âl-i Süleyman, *Ahkâmü’t-te’amül fi’l-esvâki’l-mâliyyeti’l-mu’âsıra* (Riyâd: Dâru Künûzi İşbilyâ (Künûzu İşbilyâ), 1426/2005), 2/743; Muhammed Vecîh Huneynî, *Tahvîlu borsati’l-evrâki’l-mâliyye li’l-‘amel vifka ahkâmî’s-Şerî’ati’l-İslâmiyye: Dirâse tatbikiyye* (Ammân: Dâru’n-Nefâis, 1430), 72; Abdurrahman b. Abdullah el-Hamîs, *el-Muhâtara fi’l-mu’âmelâti’l-mâliyyeti’l-mu’âsıra* (Riyâd: Dâru Künûzi İşbilyâ, 1434/2013), 202; Benzer şekilde kişinin mülkiyetinde olmayan menkul kıymetlerin satılması şeklinde yapılan tanımlar için bk. Muhammed Ali Cuma, *Mevsû’atü’l-iktisâdi’l-İslâmî fi’l-mesârif ve’n-nukûd ve’l-esvâki’l-mâliyye*, ed. Rifat Seyyid el-‘Avedî (Kahire: Dâru’s-Selâm, 1431/2010), 11/338; Bervârî, *Borsatü’l-evrâki’l-mâliyye*, 195; Adevî, *Borsatü’l-evrâki’l-mâliyye*, 588; Elitaş - İlarıslan, “Açığa Satış ve Muhasebeleştirilme”, 138; Dusuki - Abozaid, “Figh Issues in Short Selling”, 65; Şeyh, “Beyu’l-eshûm ‘ale’l-mekşûf”, 14.

¹³ Sermaye Piyasası Araçlarının Kredili Alım, Açığa Satış ve Ödünç Alma İşlemleri Hakkında Tebliğ (SPK Açığa Satış), *Resmî Gazete* 25168 (14 Temmuz 2003), Kanun No. Seri: V No: 65, md. 24.

¹⁴ Açığa satış işleminin benzer tanımları için bk. Muhammed Ali el-Karî b. İd, “el-Eshum, el-İhtiyârât, el-Müstakbeliyyât envâ’uhâ ve’l-mu’âmelât elli tecrî fihâ”, *Mecelletü Mecma’i’l-Fıkhi’l-İslâmî* 7/1 (1412/1992), 219; Ali Cuma, *Mevsû’atü’l-iktisâdi’l-İslâmî*, 11/338.

2. Açığa Satış İşleminin Uygulanışı

Açığa satış işleminin fikhî olarak tahlilinin yapılabilmesi için işlemin uygulanışı önem arz etmektedir. İşlemin uygulama aşamalarında hangi sözleşmelerin ortaya çıktığı, hukukî olarak işlemin hangi zemine dayandırıldığıнын tespit edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla işlemin uygulanışını sırasıyla izah etmeye çalışacağız.

Açığa satış işleminin uygulanışı ilk olarak müşterinin/yatırımcının açığa satış yapma isteğini çalıştığı aracı kuruma bildirmesiyle başlamaktadır.¹⁵ Müşterinin aracı kuruma talebini iletmesinin ardından aracı kurum tarafından istenen bazı şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu şartlar; aracı kurum nezdinde müşteri adına kredi hesabı açılması, açığa satış çerçeve sözleşmesi yapılması ve yapılacak açığa satış miktarına göre kredi hesabına teminat yatırılmasıdır.¹⁶

Sermaye piyasalarında taraflar üzerinde yükümlülük doğuran işlemler, kredili işlem olarak kabul edilmektedir.¹⁷ Açığa satış işlemi de bu açıdan kredili işlem olarak kabul edilmektedir. Aracı kurumlar müşterilerinin işlemlerini kendi bünyelerinde açtıkları hesaplar üzerinden takip etmektedirler.¹⁸ Ayrıca bu hesaba işlemin miktarına göre belli oranda teminat yatırılmaktadır. Aracı kurumun kredi hesabının açılması için müşterisiyle yapmış olduğu anlaşma gereği teminat olarak hesabında bulunan menkul kıymetlerin başka müşterilere borç olarak verilmesi hususunda da yetki almış olmaktadır.¹⁹ Bununla birlikte açığa satış işleminin sonucunda elde edilecek gelir, eğer müşteri bir borç yükümlülüğüne girmişse, kredi hesabında bloke edilmekte ve aracı kurum tarafından gelir amaçlı kullanı-

¹⁵ Bervâri, *Borsatü'l-evrâki'l-mâliyye*, 197; Şatnâvi, *el-Âsarü'l-iktisâdiyye*, 127.

¹⁶ SPK Açığa Satış, 10, 11, 12; Elitaş - İlarıslan, "Açığa Satış ve Muhasebeleştirilme", 140.

¹⁷ Yener Coşkun, "Kredili İşlemler ve Küresel Kriz Açısından İMKB'de Açığa Satış İşlemleri", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi* 47/547 (2010), 78.

¹⁸ Coşkun, "İMKB'de Açığa Satış İşlemleri", 81.

¹⁹ Çıtak, *ABD Finans Sistemi İçinde Aracı Kurumlar*, 104.

labileceği ifade edilmektedir.²⁰ Bu iki aşamada aracı kurumun, teminat/rehin olarak bırakılan varlıktan istifade konusu, gündeme gelmektedir.

Açığa satış işlemi için gerekli olan şartlardan bir tanesi de çerçeve sözleşmesi imzalamaktır. SPK tarafından yayımlanan tebliğde bu sözleşme işlem için zorunlu tutulmuştur.²¹ İşlem için zorunlu tutulan çerçeve sözleşmesi, mevzuata aykırı olmaması, aracı kurum lehine tek taraflı olağanüstü hakları içermemesi gerekmektedir.²² Bunların dışında teminat miktarı, işlemin süresi ve müşterinin yükümlülüklerini yerine getir(e)memesi durumunda aracı kurumun hukukî yaptırımları gibi açığa satışın işleyişiyle ilgili her şey sözleşmede yer alabilir.²³

Açığa satış işlemi için aracı kurum tarafından ileri sürülen bir diğer şart ise işlemin miktarına göre belli bir oranda teminatın/özkaynağın kredi hesabına yatırılmasıdır. Açılan kredi hesabı üzerinden teminat/özkaynak takibi yapılmakta ve gerekli durumlarda ek teminat talep edilmektedir. Müşterinin yatıracağı özkaynak miktarı açığa satış yaptığı miktarın %50'si kadardır.²⁴ Ancak bu oranın aracı kuruluşlar tarafından değiştirilmesi ve daha fazla teminat talep edilmesi mümkündür. Başta yatıracağı bu oranla birlikte işlem devam ederken de fiyat dalgalanmalarından korunmak için teminatın, açığa satış işleminin %35'inin altına inmemesi gerekir.²⁵ Şayet teminat açığa satış işleminin toplam maliyetine göre bu oranın altında kalması durumunda aracı kurum tarafından müşterilerine teminat tamamlama çağrısı yapılmaktadır. Bu şekilde aracı kurum menkul kıymetlerin fiyat dalgalanmasına ve açığa satış işlemi sonucunda oluşacak riske karşı hem kendisini hem de açığa sa-

---

²⁰ Hamis, *el-Muhâtarâ*, 202; Çıtak, *ABD Finans Sistemi İçinde Aracı Kurumlar*, 104, 106-107.

²¹ SPK Açığa Satış, md. 11.

²² SPK Açığa Satış, md. 11.

²³ Yılmaz, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 116-117; Uysal, *Açığa Satış ve Ödünç Menkul Kıymet İşlemleri*, 34; SPK Açığa Satış, md. 11.

²⁴ SPK Açığa Satış, md. 25.

²⁵ SPK Açığa Satış, md. 25.

tış işleminin kapatılması için borçlanılması durumunda borç veren tarafı güvence altına almaktadır.²⁶

Yukarıda belirtilen prosedürler yerine getirildikten sonra aracı kurum tarafından müşterinin talep ettiği miktarda açığa satış işlemi gerçekleştirilir. Borsa İstanbul bünyesinde mevcut piyasalarda gerçekleşen menkul kıymetlerle ilgili işlemlerin nakit ve menkul kıymet takasını sonuçlandırmakla görevli takas kuruluşu olan Takasbank'ta yapılan işlemin sonucu menkul kıymetin teslim günü T+2 şeklinde işlemi izleyen ikinci iş günüdür.²⁷ Yani hisse senedi alım satım işlemlerinde devir işlemi/takası iki gün sonra gerçekleşmektedir.²⁸ Dolayısıyla kişi, açığa satış işlemiyle mülkiyetinde olmayan menkul kıymetleri bugün satıp, iki gün içerisinde piyasadan satın alarak devir işlemini gerçekleştirmektedir.²⁹

Açığa satış işleminde kişinin mülkiyetinde olmadığı halde menkul kıymetleri satmasındaki amaç fiyatının düşeceği beklentisi içerisinde olmasıydı. Dolayısıyla yapılan işlem için düşüş beklentisi iki gün içerisinde gerçekleşmemesi durumunda gerekli devir işlemini yapabilmesi için sattığı miktar kadar menkul kıymeti borç olarak alması gerekmektedir. Böyle bir durumla karşı karşıya kalındığında aracı kurum tarafından ilgili menkul kıymetler temin edilmektedir. Bu aşamada aracı kurumlar kendi nam ve hesabına tuttıkları menkul kıymetler ile müşterilerinden yetki alması durumunda, müşterilerinin hesaplarında tuttıkları menkul kıymetleri, başka müşteri veya aracı kurumlara borç olarak verebilmektedirler.³⁰ An-

²⁶ Çıtak, *ABD Finans Sistemi İçinde Aracı Kurumlar*, 106; Fatih Kulak, *Menkul Kıymet Piyasalarında Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri: Teori: Yasal Esaslar ve Muhasebeleştirilmesine Eleştirel Bir Yaklaşım* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 17; Elitaş - İlarşan, "Açığa Satış ve Muhasebeleştirilme", 140.

²⁷ Takasbank, "Takas Esasları" (Erişim 17 Ağustos 2022).

²⁸ Hakkı Akdaş - Nuri Akar, "Borsada Fiyat Oluşumu: Gözetim, Denetim, Kredili İşlemler ve Açığa Satış İşlemleri", *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı - X: Menkul Kıymetler Borsası ve İslamî Açından Değerlendirilmesi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 62.

²⁹ Akdaş - Akar, "Borsada Fiyat Oluşumu", 62.

³⁰ Elitaş - İlarşan, "Açığa Satış ve Muhasebeleştirilme", 139-140; Kulak, *Menkul*

çak uygulamada ilgili menkul kıymetlerin temininin bu şekilde yapıldığı görülmemektedir. Nitekim en başta da söylediğimiz gibi işlemin uygulanışını hem teorik hem de pratik uygulamayı göz önünde bulundurarak ele alacağız. Günümüzde açığa satış işlemi yapan kişi eğer iki gün içerisinde teslim yükümlülüğünü yerine getiremezse ilgili menkul kıymetleri Takasbank Ödünç Pay Piyasası'ndan (ÖPP) temin etmektedir. Ödünç menkul kıymet işlemi, menkul kıymet takas açığı olan ve bu nedenle hisse senedi ödünç almak isteyen aracı kuruluşların ilgili menkul kıymetleri ödünç alması işlemidir. Bunun için Takasbank tarafından belirtilen tür ve miktarda teminat vermek gerekmektedir. Ödünç alınacak menkul kıymetler, hisse senedi ödünç vermek isteyen aracı kuruluşların verdikleri kıymetlerle oluşturulan havuzdan karşılanmaktadır.³¹ Ödünç işlemine karşılık Takasbank için bir miktar komisyon ödenmekte ve işlem için de teminat yatırılmaktadır.³² Takasbank da bu şekilde ödünç işlemine karşı kendini güvence altına almış olmaktadır.³³ Bununla birlikte yatırılan bu teminatı değerlendirebilmektedir.³⁴ Ayrıca ilgili menkul kıymeti ödünç veren kişiye de Takasbank'a ödenen komisyon haricinde belli bir miktar faiz ödemesi yapılmaktadır.³⁵

Buradan hareketle, açığa satış işleminde müşteri gerekli talebini aracı kuruma bildirmesinin ardından, aracı kurum tarafından ileri sürülen ve mevzuat gereği olan kredi hesabı, açığa satış çerçeve sözleşmesi ve belli oranda özkaynak yatırma şartları yerine getirilir. Ardından aracı kurum tarafından açığa satış işlemi müşteri adına gerçekleştirilir. Açığa satış işlemiyle ileride fiyatının düşeceği tahmin

---

Kıymet Piyasalarında Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri: Teori: Yasal Esaslar ve Muhasebeleştirilmesine Eleştirel Bir Yaklaşım, 59.

³¹ Yılmaz, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 131.

³² İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. Takasbank Ödünç Pay Piyasası Yönergesi (Takasbank ÖPP Yönergesi), Türkiye: Takasbank (Erişim 14 Ağustos 2022), md. 7, 18.

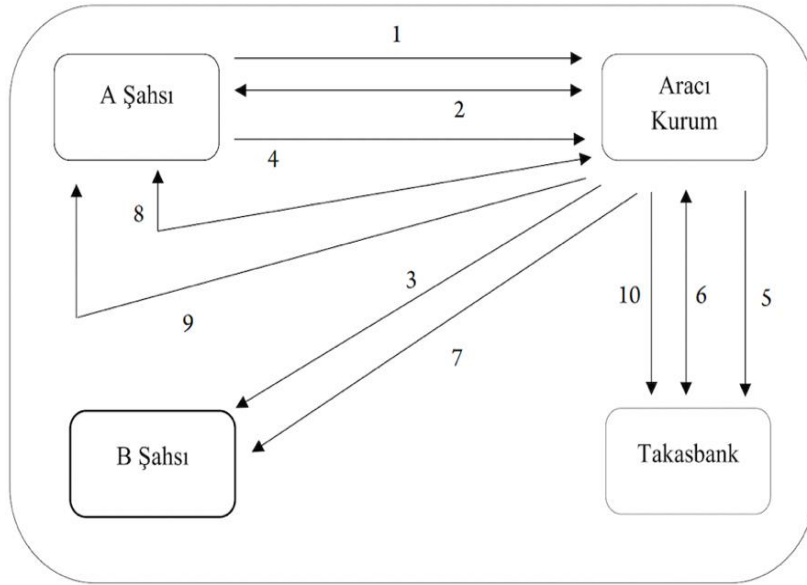
³³ Yılmaz, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 68.

³⁴ İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. Takasbank Ödünç Pay Piyasası Uygulama Esasları Prosedürü (Takasbank ÖPP Prosedürü), Türkiye: Takasbank (Erişim 14 Ağustos 2022), md. 30; Takasbank ÖPP Yönergesi, md. 22, 28.

³⁵ Takasbank ÖPP Prosedürü, md. 4.

edilen menkul kıymetler mülkiyette olmadan satılır. Eğer müşterinin beklentisi iki gün içerisinde gerçekleşirse ilgili menkul kıymetler piyasadan tekrar satın alınarak açığa satış işlemi sonlandırılır. Ancak devir süresi içerisinde beklenen düşüş gerçekleşmediği takdirde, açığa satış işleminden doğan yükümlülüğün yerine getirilmesi için ilgili menkul kıymetler Takasbank ÖPP'den ödünç alınır. Bu şekilde ödünç alınan menkul kıymetlerle açığa satış işleminden doğan takas yükümlülüğü yerine getirilerek işlem sonlandırılır. Ardından müşteri, ödünç süresi içerisinde ödünç aldığı miktar kadar, ilgili menkul kıymetleri temin ederek ödünç işleminden doğan yükümlülüğü yerine getirir.

Açığa satış işleminin genel olarak uygulanışına değindikten sonra işlemin daha iyi anlaşılması için uygulama aşamalarını gösterecek bir tabloya yer vermekte yarar vardır. Açığa satış işleminin bütün aşamalarını gösteren örnek bir tablo aşağıdaki gibidir:

Şekil 1. Açığa Satış İşleminin İşleyişi

1. A şahsı, açığa satış işlemi için aracı kurumuna başvuru yapar.
2. Aracı kurum, açığa satış işlemi için gerekli olan şartları A şahsına bildirir ve A şahsı tarafından gerekli olan şartlar yerine getirilir.
3. Aracı kurum, A şahsı adına takas günü teslim etmek üzere ilgili menkul kıymetlerin satışını gerçekleştirir.
4. Açığa satılan menkul kıymetlerin çeşitli sebeplerle takas süresinde satın alınamaması sebebiyle A şahsı, aracı kurumdan ilgili menkul kıymetleri ödünç almasını ister.³⁶
5. Aracı kurum, A şahsı adına Takasbank ÖPP'den ilgili menkul kıymetleri ödünç almak için başvuru yapar.
6. Takasbank tarafından ödünç işlemi için gerekli olan şartlar bildirilir ve A şahsı adına bu şartlar, aracı kurum tarafından yerine getirilir.
7. Ödünç alınan menkul kıymetlerin açığa satış işlemi sonlandırmak için B şahsına teslimi gerçekleştirilir.
8. A şahsı, ödünç alınan menkul kıymet yükümlülüğünü yerine getirmek için ilgili menkul kıymetlerin piyasadan satın alınması emrini verir.
9. Aracı kurum ilgili menkul kıymetleri A şahsı adına satın alır.
10. Satın alınan menkul kıymetler, Takasbank ÖPP'de ödünç alınan kişiye ödenerek ödünç işlemi sonlandırılır.³⁷

---

³⁶ Açığa satış işleminin uygulamasını anlatırken değindiğimiz üzere işlemin tamamlanabilmesi için ilgili menkul kıymetlerin takas süresi içerisinde piyasadan satın alınması gerekmektedir. Dolayısıyla açığa satış yapan kişinin fiyattaki beklediği düşüş bu süre içerisinde gerçekleşirse ilgili menkul kıymeti satın alarak işlemi bu aşamada sonlandırmış olur. Ancak takas süresi içerisinde ilgili menkul kıymetleri çeşitli sebeplerle piyasadan satın alamaması durumunda Takasbank ÖPP üzerinden ödünç alınması süreci başlamaktadır. Burada verilen şekilde açığa satış işleminin ödünç menkul kıymetlerle sonlandırıldığı kısmını da kapsayacak şekilde hazırlanmıştır.

³⁷ Şeklin kaynağı için bk. Serdar Özalp, *Borsada Açığa Satış İslam Hukuku Açısından Bir Değerlendirme* (İstanbul: İktisat Yayınları, 2020), 61-62.

3. Açığa Satışı Yapılan Menkul Kıymetlerden Doğan Hakların Kullanımı

Menkul kıymetlere yatırım yapan kişiler menkul kıymetlerin fiyat dalgalanmalarından kazanç elde edebildiği gibi bunun dışında başka gelir ve hak imkanları da olabilmektedir. Nitekim menkul kıymetler, mülklerine kâr payı/temettü, rüçhan hakkı ve oy hakkı sağlamaktadır.³⁸ Açığa satış işleminde bu hakların kullanımı önem arz etmektedir. Nitekim açığa satış işlemi için ilgili menkul kıymetlerin ödünç alınması durumunda, ödünç alınan menkul kıymetlerle ilgili olarak ortaya çıkan kâr payı, rüçhan hakkı ve oy hakkını kimin kullanacağı sorusu gündeme gelmektedir. Normalde bir menkul kıymete kâr payı ödemesi yapıldığında aracı kurum ilgili menkul kıymetin mülkine bunu ödemektedir. Açığa satış işlemi için ödünç/borç alınan menkul kıymetlere kâr payı ödendiğinde, menkul kıymetleri ödünç veren taraf bu kâr payından mahrum kalmaktadır. Bunun için de ödünç sürecinde kâr payı ödenmesi durumunda bu miktarı açığa satış yapan (ödünç alan) tarafın, ödünç veren kişiye ödemesi ilgili mevzuata göre şart koşulmaktadır.³⁹

Açığa satışı yapılan menkul kıymetlerle ilgili olarak kâr payının yanında rüçhan hakkı kullanımı da gündeme gelmektedir. Rüçhan hakları, şirketlerin mevcut ortaklarına sermaye artırımlarında yeni pay alma hakkı veren sertifikalardır. Bu sertifikalar, ihraç edildikleri şirketin sermaye artırımlarında, belirli bir süre içinde belirli bir fiyattan belirli sayıda hisse senedini alabilmeyi garanti etmektedir.⁴⁰ Açığa satış işleminde eğer işlemin sonlandırılması için menkul kıymetler ödünç alınmışsa ve bu süre içerisinde rüçhan hakkı verilirse, açığa satış yapan taraf (ödünç alan taraf) ilgili rüçhan hakkı kuponlarını piyasadan satın alarak ödünç veren tarafa vermek zorunda-

³⁸ Yılmaz, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 79; Kulak, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 14.

³⁹ Takasbank ÖPP Prosedürü, md. 45/5.

⁴⁰ Yılmaz, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 80.

dır.⁴¹ Bu durum ilgili mevzuatta ifade edilmiştir.⁴²

Son olarak oy hakkına gelecek olursak, oy hakkını ilgili menkul kıymetleri elinde bulunduran kişi kullanabilmektedir. Dolayısıyla açığa satış işlemini sonlandırmak için ilgili menkul kıymetler ödünç alındığında, ödünç veren taraf bu hakkını kullanamamaktadır. Bu haktan istifade etmesi için ödünç sözleşmesinin sonlanması gerekmektedir. Menkul kıymetlerin doğurduğu haklardan kâr ve rüçhan hakkı için ödünç veren taraf bunlardan istifadeyi şart koşmuş olmaktadır. Yani ödünç süresinden bu haklarından mahrum olmamaktadır. Bu durum da bir akit içerisinde taraflardan birisi lehine hak ve menfaatin şart koşulduğunu göstermektedir. Bu durum fıkhî olarak incelenmesi gereken bir konudur. Ayrıca burada bir ödünç/borç işleminin fıkhîteki karz işlemi olup olmadığının tespiti de önem arz etmektedir. Bu çerçevede ileri sürülen şartların faiz yasağı çerçevesine girip girmediği tespit edilmiş olacaktır.

4. Açığa Satış İşleminin Günümüzde Gündeme Geldiği Örnek Olay

Açığa satış işleminin piyasaya olumlu ve olumsuz etkileri üzerine çeşitli yorumlar her dönemde yapılmaktadır. Özellikle piyasanın olumsuz olduğu kriz dönemlerinde daha sık şekilde gündeme gelmektedir. Bu çerçevede finansal piyasalarda gerekli görüldüğünde fiyat istikrarı amacıyla açığa satış işlemlerine belli dönemlerde kısıtlama ve yasakların getirildiği bilinmektedir.⁴³ Açığa satış işlemi ciddi riskleri barındıran bir işlem olarak görülmektedir. Çünkü normal şartlarda bir menkul kıymete yatırım yapıp uzun pozisyon alındığında kişinin burada karşı karşıya kaldığı risk maksimum

---

⁴¹ Kulak, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 15; Yılmaz, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 79-80.

⁴² Takasbank ÖPP Prosedürü, md. 45/5.

⁴³ Kulak, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 1; Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), "Basın Açıklaması" (Erişim 16 Ağustos 2022); Ayrıntılı bilgi için bk. Sinan Aytekin vd., "BİST Pay Piyasasında Açığa Satış Yasağı ve COVID-19 Düzenlemelerinin Piyasa Etkinliği Üzerinde Etkisi", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/4 (2021), 2434 vd.

yatırdığı öz sermayesi kadardır. Yani kişi yatırım yaptığı menkul kıymetin değerinin sıfırlanması ile zarar oranı %100 olarak gerçekleşir. Ancak açığa satış işleminde kişi bir menkul kıymete yatırım yaptığında burada karşı karşıya kalacağı risk çok daha fazladır. Açığa satış işleminde kişi yatırım yaptığı menkul kıymetlerin fiyatının düşeceği beklentisi içinde olduğu için tersi bir durumda ilgili menkul kıymetin fiyatının artışı sınırsız şekilde olabileceği ve bu durumda zarar oranı da matematiksel olarak sınırsız şekilde olabilmektedir. Örneğin fiyatı 100 birim olan menkul kıymeti açığa satış yapan kişi 100 birimden satıp, fiyatı 50 birime düştüğünde tekrar geri satın alarak kâr elde etmeyi hedeflemektedir. Ancak ilgili menkul kıymetin fiyatının çeşitli sebeplerle beklentisinin tersine çok daha yüksek fiyatlara çıkması ihtimal dahilindedir. Örnek olarak satışını yaptığı menkul kıymetin fiyatı 500 birime çıktığında açığa satış işlemi sonucunda 100 birime sattığı menkul kıymetleri 500 birime satın alarak işlemi sonlandırmak zorunda kalacaktır ve bu durumda 100 birimlik yatırımda 400 birimlik bir zarar doğabilmektedir. Verdiğimiz örneğin bir benzerinin 2021 yılı ilk aylarında ABD’de bulunan GameStop adlı şirketin hisseleri üzerinden yaşanması ile açığa satış işlemi tekrar gündeme gelmiştir.⁴⁴

Bilgisayar oyun-video satış şirketi olan GameStop şirketi, oyunların dükkanlardan çok internet üzerinden satın alınması nedeniyle zor sürece girmiştir.⁴⁵ Ardından 2019 sonu ile dünyayı etkisi altına alan covid-19 virüsünün sebep olduğu pandemi nedeniyle şirket sıkıntılı bir süreçten geçmekte olup hisse fiyatları gerilemekteydi.⁴⁶ Pandemi ile birlikte dijitalleşme ve çevrimiçi satın almalar artıp mağazalara müşterilerin gitmemesi nedeniyle satışlarının

---

⁴⁴ Gamestop şirketi üzerinden açığa satış işlemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. “Finans Piyasalarında ANARŞİ (Yatırımcılar Dikkat! - Paranız için Dikkat!)”, haz. Özgür Demirtaş, *YouTube* (31 Ocak 2021).

⁴⁵ Tuncer Gökçen, “Yakarsa Dünyayı Gariban Yatırımcı Yakar: 8 Başlıkta Wall Street’e Başkaldırının Adı Gamestop”, *Independent Türkçe* (30 Ocak 2021).

⁴⁶ “Gamestop, Açığa Satış, Short Squeeze ve Daha Fazlası.”, *Art of Economics* (blog), 12 Şubat 2021.

azaldığı ve bunun da bilançolarına yansıdığı ifade edilmiştir.⁴⁷ 450'ye yakın mağazasını kapatacağını duyuran şirket 2020 yılında hisseleri en çok açığa satılan şirket konumunda olduğu açıklanmıştır.⁴⁸ Dolayısıyla dünyanın bazı büyük fonları şirketin hisselerinin daha da düşeceği beklentisiyle açığa satış işlemi yaptılar. Sosyal haber ve tartışma sitesi olarak da bilinen Reddit'in bir alt grubunda/forumunda katılımcıların hisse senedi ve opsiyon ticaretini tartıştıkları WallStreetBets'te, küçük yatırımcı olarak ifade edilen bir grup yatırımcının açığa satış işlemine karşı olarak şirketin hisselerini satın aldıkları söylenmektedir.⁴⁹ "Short squeeze" olarak ifade edilen açığa satış yapanları köşeye sıkıştırmak için şirketin hisse senetlerini satın aldılar. Bunun sonucunda da şirketin hisse senetlerinde ciddi artışlar görüldü. 4 Ocak 2021'de yaklaşık 17 dolar olan hisse fiyatı 27 Ocak 2021'de 374 doları görerek 23 gün içinde %1914'lük bir artış göstermiş oldu.⁵⁰ Bu durum nedeniyle şirketin hisselerini açığa satanların çok ciddi zarar ettikleri ifade edilmektedir. Nitekim dünyanın en büyük hedge fonlarından biri olarak bilinen Malvin Capital'in ocak ayında %53 zarar ettiği ifade edilmiştir.⁵¹

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere açığa satış işlemi manipülatif olarak kullanılabilenekte olup fiyatı düşüş eğiliminde olan hisselerin açığa satılarak daha çok düşmesi tetiklenebilmektedir. Ancak GameStop olayında da olduğu gibi bazen tersi şekilde hisse fiyatının çeşitli sebeplerle artıp açığa satış yapanlar çok ciddi zararlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. GameStop olayı bunun en güzel örneklerinden birisidir. Açığa satış işlemine karşı Tesla ve SpaceX'in sahibi Elon Musk'ın attığı bir tweet ile açığa satışı eleş-

---

⁴⁷ "Gamestop Hissesiyle Başladı, Milyonları Etkiledi!" (Erişim 16 Ağustos 2022).

⁴⁸ TRT Haber, "Abd'de Küçük Yatırımcılar Ezber Bozdu" (Erişim 16 Ağustos 2022).

⁴⁹ TRT Haber, "Abd'de Küçük Yatırımcılar Ezber Bozdu"; Ünal Şerifler, "GameStop Hikayesi: Reddit, Açığa Satanlar ve Wall Street Direnişi", *ACCAFİN | MUDEFİN* (Erişim 16 Ağustos 2022); "Gamestop Raporu: 17 Dolarlık Hisse Fiyatı 400 Dolara Nasıl Çıktı?" (Erişim 16 Ağustos 2022); Gökçen, "Yakarsa Dünyayı Gariban Yatırımcı Yakar".

⁵⁰ Gökçen, "Yakarsa Dünyayı Gariban Yatırımcı Yakar".

⁵¹ "Gamestop, Açığa Satış"; "Gamestop'ta Açığa Satan Fonda Zarar Belli Oldu" (01 Şubat 2021).

tirmesi, aslında işlemin temel mantığı olan “mülkiyette olmayan menkul kıymetlerin satılması” konusunu ve açığa satış işleminin meşruiyetini problemlili bir şekilde karşımıza çıkarmaktadır. İlgili tweette “Sahip olmadığınız evleri satamazsınız, sahip olmadığınız otomobilleri satamazsınız ama sahip olmadığınız hisse senedini satabilirsiniz öyle mi? ‘Shortlamak’ bir dolandırıcılık” olarak ifade etmesi⁵² açığa satış işlemini bizim de fikhî olarak incelediğimiz konu üzerinden gündeme getirmiştir.

5. Açığa Satış İşleminin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Yukarıda açığa satış işlemiyle ilgili olarak temel bilgileri ele almaya çalıştık. İşlemin uygulama aşamalarını gerekli hukukî tespitler çerçevesinde incelemeye çalıştık. Sonuç olarak açığa satış işlemini fikhî olarak dört konu üzerinden incelenmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bunlar; mülkiyette olmayan malın satılması, bir akitte iki akit yapılması, rehinden istifade konusu ve işlemin faiz içerip içermediğidir. Sırasıyla bu konular çerçevesinde açığa satış işleminin fikhî olarak değerlendirilmesine yer vereceğiz.

5.1. Mülkiyette Olmayan Malın Satımı Açısından Açığa Satış İşlemi

Açığa satış işleminin tanımlarında da anlaşılacağı üzere işlemin en önemli özelliği mülkiyette olmayan menkul kıymetlerin satılmasıdır. Mülkiyette olmayan bir varlığın satılması fikhî olarak bir sorun teşkil edip etmediği cevaplanması gereken bir sorudur.

Fıkıhta bir malın başka bir mal ile karşılıklı temlik doğuracak şekilde mübadele edilmesi olarak tanımlanan⁵³ bey‘ akdi için unsur-

⁵² Elon Musk, “u can’t sell houses u don’t own...”, *Twitter* (28 Ocak 2021 23:34).

⁵³ Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamid İbnü’l-Hümâm, *Fethül-kadîr li’l-‘acizi’l-fakîr*, thk. Şeyh Abdurrezzâk Mehdi (Beyrut-Lübnan: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1424/2003), 6/229; Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1414/1993), 12/181; Abdullah b. Mahmud b. Mevcüd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li ta’lîli’l-Muhtâr* (Beyrut-Lübnan: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts.), 2/3; Abdullah b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el-Muğnî*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsîn et-Türkî, Abdülfettâh Muhammed el-Hulv

lar/rükünler belirlenmiş ve her bir unsur için de gerekli şartlar getirilmiştir. Hanefiler'e göre bey' akdinin temel rüknü sadece sîgadır.⁵⁴ Taraflar ve akde konu olan şeyi (ma'kûd aleyh) icap ve kabulün bir gereği olarak görmektedirler.⁵⁵ Diğer mezhepler yani cumhûr ise akdin unsurlarını; icap-kabul (sîga), taraflar ve akdin konusu (ma'kûd aleyh/mahallü'l-akd) şeklinde belirlemişlerdir.⁵⁶

Akdin her bir unsuru için fıkhîta tamamlayıcı nitelikte ve akdin sıhhatini etkileyecek derecede birtakım şartlar ileri sürülmüştür. Konumuzla bağlantılı olan "akdin konusu" yani bir satım akdinde satıma konu olan şeyle ilgili de birtakım şartlar ileri sürülmüştür. Kısaca bu şartlar; akdin konusu dinen yararlanılması mubah olan veya ihrâz edilmiş bir mal olmalı (mütekavvim), teslim mümkün, taraflarca malum ve satışı yapan kişinin mülkiyetinde olmalı şeklindedir.⁵⁷ Şartlarla ilgili olarak farklılıklar olduğu gibi, şartlarda oluşabilecek eksikliklerin doğuracağı hukukî sonuç noktasında da ihtilaflar olduğu söylenebilir.⁵⁸

Akdin unsurlarıyla ilgili olarak Hanefî mezhebi ve diğer mezheplerde kısmî farklılık olduğu görülmektedir. Ancak yukarıda zikrettiğimiz şartlar genel olarak tüm mezhepler tarafından ileri sürülmüştür. Burada yapılan temel ayırım, ileri sürülen şartların ak-

(Riyâd: Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 1417/1997), 6/5; Vehbe ez-Zuhaylî, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, çev. Ahmed Efe vd. (İstanbul: Risale Yayıncılık, 1994), 5/220; Rahmi Yaran, *İslam Hukukuna Göre Hukukî İşlemler ve Hükümleri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 474; "Bey", *el-Mevsû'atü'l-fıkhîyye* (Kuvayt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şu'ûnî'l-İslâmiyye, 1407/1987), 9/5-6.

⁵⁴ İbnü'l-Hümâm, *Fethül-kadîr*, 6/230; Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, 2/4; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/7 vd; Zuhaylî, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, 5/220; "Bey", 9/10; Ali Bardakoğlu, "Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/14.

⁵⁵ Bardakoğlu, "Bey", 6/14; "Bey", 9/10.

⁵⁶ "Bey", 9/10; Zuhaylî, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, 5/222; Bardakoğlu, "Bey", 6/14; Yaran, *İslam Hukukuna Göre Hukukî İşlemler*, 232; Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, 1418/1997), 2/6; Alpaslan Alkış, "Mecelle'de Akid Teorisi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25 Ekim 2019), 449-450; Mehmet Onur, *İslam Borçlar Hukukunda Risk Teorisi ve Rizikolu Akitler* (Ankara: Astana Yayınları, 2018), 29.

⁵⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, 5/260-261; "Bey", 9/14-16.

⁵⁸ Bardakoğlu, "Bey", 6/15.

din rükünlerinin şartları mı yoksa akdin sıhhat, kuruluş, geçerlilik gibi tâli şartları arasında mı olduğudur. Bu çerçevede Hanefî mezhebinin hukukî işlemlerin geçerliliği için fesâd-butlân şeklinde ikili bir ayrıma gittiğini görmekteyiz.⁵⁹

Bir hukukî işlemin geçerliliği için bazı rükün ve şartların mevcut olması gerekmektedir. Hanefî mezhebinde bunlarda oluşacak herhangi bir eksiklik sonucunda akdin alacağı hukukî vasıf değişmektedir. Buna göre rükün ve in'ikâd şartlarındaki eksiklik hukukî işlemin butlânını, ancak vasıflarındaki eksiklik ise fesâdını gerektirir.⁶⁰ Bu çerçevede Mecelle batıl akdi “bey‘-i bâtil aslen sahih olmayan bey‘dir” şeklinde, fâsid akdi ise “bey‘i fâsid aslen sahih olup, vasfen sahih olmayan yani zaten mün‘akid olup da bazı evsâf-ı hâriciyesi itibariyle meşrû‘ olmayan bey‘dir” şeklinde tanımlamıştır.⁶¹ Bu bakımından Hanefî mezhebinde temel rükün ve şartları mevcut olup bazı harici vasıflarında eksiklik bulunan sözleşmeleri tamamen yok saymayı ayrı bir kategoride değerlendirmiştir. Diğer mezheplerde ise bu şekilde bir ayrıma gidilmeyip eksikliğin mahiyeti ne olursa olsun akit batıl olarak görülmektedir.⁶²

Sonuç olarak mülkiyette olmayan şeyin satılması konusunu akdin rükünlerinden olan -Hanefî mezhebine göre akdin in'ikâd şartı olan- akdin konusu ile ilgili olarak ileri sürülen şartlarda görmekteyiz. Bu çerçevede mülkiyette olmayan malın satımı ile ilgili olarak verilen hükümler önem arz etmektedir.

5.1.1. Mülkiyette Olmayan Malın Satımı Konusundaki Fıkhi Görüşler

Mülkiyette olmayan malın satılması ile ilgili olarak mezhepler arasında genel olarak bir ihtilafın olmadığı ve kişinin mülkiyetinde

⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Ali Bardakoğlu, “Butlân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/476-478.

⁶⁰ Bardakoğlu, “Butlân”, 6/476.

⁶¹ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, çev. Rasim Gündoğdu - Osman Erdem (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), md. 109-110, 1/203.

⁶² Bardakoğlu, “Butlân”, 6/476-477.

olmayan bir şeyi satmasının caiz olmadığı ifade edilmiştir.⁶³ Bu konuyla ilgili görüşler ifade edilirken delil olarak Hâkim b. Hizâm tarafından rivayet edilen “yanında olmayanı satma” hadisi⁶⁴ kullanılmaktadır. Burada yanında olmayandan kastın mülkiyet olduğu ve mülkiyette olmayan şeyin satılmasının caiz olmadığı ifade edilmiştir.⁶⁵ Bu konuda İmâm Serahsî (ö. 483/1090), kişinin mülkiyetinde olan bir şeyi yanında olmasa bile satmasının caiz olduğunu, ancak mülkiyetinde bulunmayan bir şeyi yanında olsa bile satmasının caiz olmadığını ifade etmiştir.⁶⁶ Yine bu konuda İbn Kudâme (ö. 620/1223) yukarıda ifade edilen rivayete herhangi bir ihtilafın olmadığını ve bir kişinin aynı bir mali mülkiyetinde olmadan daha sonra satın alıp teslim etmek üzere önceden satmasının caiz olmadığını ifade etmiştir.⁶⁷

Mülkiyette olmayan şeyin satımıyla ilgili olarak fukahâ çeşitli örnekler vermişlerdir. Bunlar; havadaki kuşun, henüz avlanmamış denizdeki balığın, hayvanın göğsündeki sütün satılmasıdır.⁶⁸ Selem akdinin bu kapsama girip girmeyeceği konusunda da selemde zimmette sabit olan (deyn) şeyin satımının yapıldığı, burada yasaklanın şeyin ise aynı bir malın satışının kastedildiği ifade edilmiştir.⁶⁹

Mülkiyette olmayan malın satımı konusu fıkhîta ma'dûmun satımı ve garar konularıyla da bağlantılı olarak ele alındığını görmekteyiz. Ma'dûm sözlükte “yokluk, mevcut olmama, bir malın yok

⁶³ Şeyh, “Beyu'l-eshûm 'ale'l-mekşûf”, 15.

⁶⁴ Hadisin geçtiği yerler ve hakkında bilgi için bk. Ali Muhyiddîn Ali el-Karadâğî, *Buhûs fî fikhî'l-mu'âmelâti'l-mâliyyeti'l-mu'âsıra* (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1422/2001), 61-107.

⁶⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/126; Alâüddin Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâ'i' fî tertibi's-Şerâ'i'* (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986), 5/146-147; Cemâlüddin İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb fî fikhî'l-imâm eş-Şâfi'i*, haz. Şeyh Zekeriyya Umeyrât (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416/1995), 2/13; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/296; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 2/21.

⁶⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/126.

⁶⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/296.

⁶⁸ Talib b. Hammâde el-Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb* (Beyrut-Lübnan: Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 2/25; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 2/13.

⁶⁹ Şeyh, “Beyu'l-eshûm 'ale'l-mekşûf”, 16.

olması, kaybolması” anlamlarına gelmektedir. Resûlullah döneminde ma’dûmla ilgili herhangi bir tabir ve ifadeye yer verilmemiştir.⁷⁰ Daha sonraki dönemlerde ise akdin konusunun mevcut olup-olması bağlamında ele alınarak yukarıda mülkiyette olmayan şeyin satılmasıyla ilgili olarak verilen örnekler ma’dûmun satışı kapsamında da verilmiştir.⁷¹ Ma’dûmla ilgili olarak Mecelle’de bu tür bir satışın batıl olduğu ifade edilmiştir.⁷² Akdin konusuyla ilgili olarak Mecelle’de “bey’in hükmünü kâbil olan mahalli mevcûd ve makdûru’t-teslîm ve mâl-ı mütekavvim olan mebî’dir. Binâen alâ zâlik ma’dûmun, makdûru’t-teslîm ve mâl-ı mütekavvim olmayan şeyin bey’i bâtıldır” şeklinde ifade edilmiştir.⁷³ Ma’dûmun neler olduğu konusunda da Mecelle’de “henüz zuhur etmeyen esmâr, kable’n-necât yavru ve vakt-i bey’de bâyi’in mülkünde mevcut olmayıp ileride temellük edeceği mal” örnek olarak verilmiştir.⁷⁴ Burada akde konu olan şeyin ma’dûm olması, satım akdinin batıl olmasına sebep olarak gösterilmiştir. Bunun gerekçesi olarak ise satım akdinde hukukî olarak güvenliği temin etmek ve tarafların korunması olduğu ifade edilmiştir.⁷⁵

Mülkiyette olmayan malın satımı konusu fıkıhta “garar” içeren satış konusuyla da bağlantılı olarak ele alındığını görmekteyiz. Garar sözlükte “tehlike, risk, kişinin bilmeden malını ve canını tehlikeye atması” şeklinde açıklanmıştır.⁷⁶ Terim olarak ise “sonucu kapalı olan şey, mebiin varlık ve yokluğunun eşit düzeyde olduğu risk, cehalet ve risk içeren şey, kişiye durumu gizli kalan ve sonucu kapalı

⁷⁰ İsmail Bilgili, *İslam Hukukunda Ma’dûmun Satımı* (b.y.: Desen Ofset Matbaacılık, 2011), 86.

⁷¹ Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâ’i*, 5/138-139; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 2/12; Yaran, *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler*, 291-293; Bardakoğlu, “Bey”, 6/16.

⁷² Ali Haydar Efendi, *Dürrü’l-hükkâm*, md. 205, 1/299.

⁷³ Ali Haydar Efendi, *Dürrü’l-hükkâm*, md. 363, 1/544.

⁷⁴ Ali Haydar Efendi, *Dürrü’l-hükkâm*, md. 363, 1/544.

⁷⁵ Bardakoğlu, “Bey”, 6/16; Bu konuda ayrıca bk. Necmeddin Güney, “İslam Borçlar Hukukunda Satım Akdinin Konusuna Dair Cehâlet ve Akde Etkisi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 494-495; Alkış, “Mecelle’de Akid Teorisi”, 455; Onur, *İslam Borçlar Hukukunda Risk Teorisi*, 32-33.

⁷⁶ İbrahim Kâfi Dönmez, “Garar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/366.

olan şey” şeklinde tanımlanmıştır.⁷⁷ Mülkiyette olmayan şeyin satılması garara sebebiyet veren bir unsur olarak görülmüştür.⁷⁸ Mülkiyette olmayan malın satılması, akde konu olan şeyin teslim edilebilir olması şartı altında ele alınmaktadır.⁷⁹ Akdin konusu olan mebiin teslimini engelleyecek bir unsurun oluşması fakihlerin çoğunluğuna göre akdin kurulmasına engel teşkil edecek bir özelliktir.⁸⁰ Bu anlamda kişinin mülkiyetinde bulunan bir devenin kaçması sonucunda, kişinin bu deveyi satması, devenin kaçması sebebiyle teslim riskini doğurduğu için caiz görülmemiştir.⁸¹ Yine mülkiyette olmayan malın satımı kapsamında verilen örneklerden olan havadaki kuşun, denizdeki balığın satılması da teslim riskinden dolayı garar kapsamında ele alınmış ve satışının caiz olmadığı ifade edilmiştir.⁸²

5.1.2. Açığa Satış İşleminde Mülkiyette Olmayan Malın Satımının Ortaya Çıktığı Durumlar ve Değerlendirilmesi

Yukarıda verdiğimiz tanımlardan ve işlemin uygulanışından anlaşılacağı üzere açığa satış işleminin en önemli özelliği, kişinin mülkiyetinde olmayan menkul kıymetleri satmasıdır. Bu işlemde

⁷⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/68; Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâ’i*, 5/163; Ebu’l-Berâkât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Derdîr, *eş-Şerhu’s-Sağîr ‘alâ ekrabi’l-mesâlik*, thk. Mustafa Kemal Vasfî (Kahire: Dâru’l-Me’ârif, ts.), 3/91; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/12; Ayrıntılı bilgi için bk. Necmeddin Güney, *Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 40-63.

⁷⁸ Güney, *İslam Borçlar Hukukunda Garar*, 159-233; “Garar”, *el-Mevsû’atü’l-fikhiyye* (Kuveyt: Vizâretü’l-Evkâf ve’s-Şuûni’l-İslâmiyye, 1414/1994), 31/155-157; Onur, *İslam Borçlar Hukukunda Risk Teorisi*, 44; Garar konusunun akitte ortaya çıktığı yerler için bk. Güney, *İslam Borçlar Hukukunda Garar*, 115, 159; “Garar”, 31/154; Dönmez, “Garar”, 13/367.

⁷⁹ Güney, *İslam Borçlar Hukukunda Garar*, 195; “Bey’u menhiyyu ‘anhu”, *el-Mevsû’atü’l-fikhiyye* (Kuveyt: Vizâretü’l-Evkâf ve’s-Şuûni’l-İslâmiyye, 1407/1987), 9/164-167; Onur, *İslam Borçlar Hukukunda Risk Teorisi*, 34.

⁸⁰ Dönmez, “Garar”, 13/367; “Bey’u menhiyyu ‘anhu”, 9/164-165.

⁸¹ “Bey’u menhiyyu ‘anhu”, 9/165.

⁸² “Garar”, 31/156; “Bey’u menhiyyu ‘anhu”, 9/165; Onur, *İslam Borçlar Hukukunda Risk Teorisi*, 44; Mülkiyette olmayan malın satımı ve ma’dûmun satımı ile ilgili verilen örnekler çerçevesinde ma’dûmun satış yasağı illetinin aslında garar olduğu değerlendirilmesi yapılmıştır. Verilen örnekler mülkiyette olmayan malın satımının garar ile ilişkisini göstermesi bakımından önemlidir. İlgili açıklama için bk. Bilgili, *İslam Hukukunda Ma’dûmun Satımı*, 106-109.

kişi ileride fiyatının düşeceğini tahmin ettiği menkul kıymetleri, mülkiyetinde olmadan satın, beklediği düşüş gerçekleştiğinde piyasadan tekrar satın alarak kâr elde etmeyi hedeflemektedir. Burada kişi mülkiyetinde olmadan sattığı menkul kıymetleri devir/takas süresi olan iki iş günü içerisinde tekrar piyasadan satın alarak teslim etmeyi planlamaktadır. Açığa satış yapan kişi aracı kurum vasıtasıyla bu işlemi gerçekleştirmekte olup, şayet beklediği düşüşün gerçekleşmemesi durumunda piyasadan satın alamamakta ve teslim riski gündeme gelmektedir. Bu aşamada yukarıda ifade ettiğimiz üzere kişi ilgili menkul kıymetleri teslim edebilmek için aracı kurum vasıtasıyla temin etmektedir.⁸³

Açığa satış yapan kişi günümüzde, Takasbank ÖPP'den ilgili menkul kıymetleri gerekli şartları yerine getirmek koşuluyla temin etmekte ve açığa satış işleminden doğan açığını bu şekilde kapatmaktadır. Görüldüğü üzere açığa satış işlemi fıkıhta yasaklanan ve caiz görülmeyen mülkiyette olmayan malın satımı ile ilgili olarak verilen örnekler ve yapılan açıklamalarla paralellik arz etmektedir. Fıkıhta daha sonradan satın alıp teslim etmek üzere bir malın önceden satılması işlemi caiz görülmemektedir. Bu çerçevede açığa satış işleminde de kişi mülkiyetinde olmadan ilgili menkul kıymetleri satmakta ve daha sonradan satın alarak teslim etmeyi planlamaktadır. Satın alamadığı durumlarda ise ilgili menkul kıymetleri borçlanma yoluna giderek temin etmektedir. Bu açıdan açığa satış işlemine bakacak olduğumuzda mülkiyette olmayan malın satımıyla ilgili fikhî görüşler çerçevesinde mahzurlu olduğunu ifade edebiliriz.⁸⁴

---

⁸³ Elitaş - İlarıslan, "Açığa Satış ve Muhasebeleştirilme", 139-140.

⁸⁴ TKBB tarafından yayınlanan Pay Senedi Standardı'nda açığa satış işlemi mülkiyette olmayan pay senetlerinin satılması olarak ifade edilmiş ve İslam hukuku açısından caiz olmadığı belirtilmiştir. bk. Pay Senedi İhracı ve Alım-Satımı Standardı (Pay Senedi Standardı), Türkiye: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), 26 Ağustos 2020, md. 2.4.

5.2. Bir Akitte İki Akit Yapılması Bakımından Açığa Satış İşlemi

Bir akitte iki akit kavramıyla ilgili olarak fukâha tarafından teknik olarak bir tanım yapılmamıştır. Daha çok bir akitte iki akit kapsamına giren örnekler üzerinden konu açıklanmıştır.⁸⁵ Bazı rivayetlerde bir akitte iki akit kavramının dışında “safka” ve bir akitte başka bir akdin şart koşulması anlamına gelen “bey’ ve şart” ifadeleri de yer almaktadır.⁸⁶ Bunlar da bir akitte iki akit kapsamında değerlendirilmiştir. Bir akitte iki akit yapılması fukâha tarafından yasak olarak kabul edilmiş ancak bu yasağın mahiyeti, hangi tür satışların bu yasak kapsamına girdiği noktasında fakihler tarafından çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.⁸⁷

5.2.1. Bir Akitte İki Akit Konusuyla İlgili Görüşler

Bir akitte iki akit ile ilgili olarak mahiyet ve kapsamının ne olduğu konusu fakihler arasında tartışmalı bir konudur. Fakihler arasında bir akitte iki akit yapılmasının yasak olduğu noktasında ittifak olmakla birlikte bu yasağın mahiyeti, hangi tür satışların bu yasağın kapsamında olup olmadığı noktasında farklı görüşler mevcuttur.⁸⁸ Bu nedenle konuyla ilgili bu kapsamda değerlendirilecek örnekler verilerek konu açıklanmaya çalışılmıştır. Biz de konuyla ilgili verilen temel örnekleri sırasıyla ele alıp konuyu değerlendirmeye çalışacağız.

Konuyla ilgili olarak verilen ilk örnek bir malı “peşin 100 liraya, vadeli 110 liraya sattım” şeklinde bir ürünün hem peşin hem de

⁸⁵ Mahmut Samar, *İslam Hukukunda Akitlerin Birleştirilmesi (Safkateyn) ve Günümüz Finans Uygulamalarına Etkisi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 75-77.

⁸⁶ “Bey’atân fi bey’a”, *el-Mevsû’atü’l-fikhiyye* (Kuveyt: Vizâretü’l-Evkâf ve’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, 1407/1987), 9/264-266.

⁸⁷ Güney, *İslam Borçlar Hukukunda Garar*, 142; Onur, *İslam Borçlar Hukukunda Risk Teorisi*, 37-39; Bu konu çerçevesinde akitlerde yer alan fasit şartlar için bk. Alkış, “Mecelle’de Akid Teorisi”, 462.

⁸⁸ Güney, *İslam Borçlar Hukukunda Garar*, 142.

vadeli şekilde iki ayrı fiyat ile satılması şeklinde yapılan işlemdir.⁸⁹ Burada ürünün vade ve fiyatı taraflarca belirlenmeden akit sözleşmesi yapıldığı için bu akdin bir akitte iki akit kapsamında değerlendirileceği ifade edilmiştir.⁹⁰ Taraflarca kesinleştirilmeden yapılması sebebiyle akitte ortaya çıkan cehalet ve garar bu akdin yasaklanmasının sebebi olarak zikredilmiştir.⁹¹

Diğer bir örnek; bedellerin seçenekli bırakılarak satılması şeklinde yapılan akittir. “Şu elbiseyi veya şu koyunu bir dinara satıyorum” şeklindeki satış örnek olarak verilmiştir.⁹² Bu şekilde yapılan bir satım akdinde mebüin tam olarak belirlenmemesinde dolayı ortaya çıkan garar sebebiyle akit caiz görülmemiştir.⁹³ Ayrıca “bir şeyi bir aylığına on dinara, şayet ilk ay sonunda ödeme yapmadan bir ay daha geciktirirsen yirmiye satıyorum” şeklindeki satış da örnek olarak verilmiştir.⁹⁴ Bu işlem aynı zamanda vadeye karşılık fiyat artırımından dolayı faiz olarak kabul edilmiş ve caiz görülmemiştir.⁹⁵ Bir akitte başka bir akit yapılmasıyla ilgili olarak verilen diğer bir örnek ise “bey’u’l-îne” tarzı yapılan akitlerdir. “Bir kimsenin bir malı belli bir fiyat karşılığında vadeli olarak satıp aynı malı peşin parayla sattığı fiyattan daha ucuza geri satın alması” şekline tanımlanan “bey’u’l-îne”⁹⁶ farklı görüş ve tartışmalarla birlikte bir akitte iki akit

⁸⁹ Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref Müri en-Nevevî, *Kitâbü’l-mecmû’*, thk. Muhammed Necib el-Muti’î (Cidde: Mektebetü’l-İrşâd, ts.), 9/412; Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc*, 2/43.

⁹⁰ “Bey’atân fi bey’a”, 9/268; Ahmet İnanır, *İslam Hukukunda Bileşik-Mürekkebe Mâlî Sözleşmeler ve Çağdaş Finansman Yöntemlerindeki Uygulamaları* (Tokat: Gece Kitaplığı, 2015), 84-85; Güney, *İslam Borçlar Hukukunda Garar*, 143.

⁹¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/33; Nevevî, *el-Mecmû’*, 9/411-412; Dönmez, “Garar”, 13/367; Güney, *İslam Borçlar Hukukunda Garar*, 143.

⁹² “Bey’atân fi bey’a”, 9/269.

⁹³ Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelil el-Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti’l-mübtedî*, thk. Tallâl Yusuf (Beyrut-Lübnan: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts.), 3/32-33; “Bey’atân fi bey’a”, 9/270.

⁹⁴ İnanır, *İslam Hukukunda Bileşik-Mürekkebe Mâlî Sözleşmeler*, 88.

⁹⁵ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-Muhallâ bi’l-âsar*, thk. Şuayb Arnavut, Abdülkadir Arnavut (b.y.: İdâretü’t-Tıbbâ’ati’l-Münîra, 1352), 9/15-16; Ayrıntılı bilgi için bk. İnanır, *İslam Hukukunda Bileşik-Mürekkebe Mâlî Sözleşmeler*, 88-90.

⁹⁶ H. Yunus Apaydın, “İne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/283.

kapsamında değerlendirilmiş ve caiz görülmemiştir.⁹⁷

Bir akitte iki akit kapsamında değerlendirilen diğer bir konu ise taraflardan birisi lehine olup ve akdin muktezasını aykırı şekilde bir akdin veya menfaatin şart koşulması şeklinde anlaşılan “bey’ ve şart” konusudur. Bey’ ve şart konusu aslında bir akitte başka bir akdin yapılması konusunu da içerisine alacak bir mahiyettedir. Çünkü bir akitte başka bir akdin şart koşulacağı gibi akit mahiyetinde olmayıp taraflardan birisi lehine menfaat içeren bir şeyin şart koşulması da söz konusu olabilir.

Bir akitte başka bir akdin veya menfaatin şart koşulması genel olarak caiz görülmemiştir.⁹⁸ Bununla ilgili olarak “şu malı bana şu fiyata satman karşılığında, ben de sana şu malı şu fiyata satıyorum veya şu malı bana kiralaman, kullandırman, vs. şartıyla sana şu malı şu fiyata satıyorum” gibi akit kapsamına giren şartlar örnek olarak verilmiştir.⁹⁹ İmâm Şâfiî de aynı şekilde “bana evini satman karşılığında sana kölemi şu fiyata satıyorum” şeklinde yapılan işlemin bu kapsamda değerlendirileceğini ve bu durumun hadislerde yasaklanan bir işlem olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁰ Bu tür akitte fiyatlar birbirine bağlı olduğu için bir meçhuliyet doğmaktadır. Akitte şart koşulan şey ortadan kalktığında şartın karşılığında akdin diğer unsurunun fiyatına ilave yapılıyorsa bu durum, semenin aslında meçhul olduğunu ve akdin bâtil kabul edildiğini göstermektedir.¹⁰¹

⁹⁷ Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalim b. Mecdiddin İbn Teymiyye, *Mecmû’u fetâvâ*, nşr. ‘Amir el-Cezzâr, Enver el-Bâz (b.y.: Dâru’l-Vefâ Mansûra, 1119), 29/447; Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb el-Cevziyye İbn Kayyım, *İlâmu’l-muvaki’in an Rabbi’l-âlemîn*, thk. Raha Abdurraûf Sa’d (Beyrut: Dâru’l-Ceyl, 1973), 3/177; “Bey’atân fi bey’a”, 9/271.

⁹⁸ “Bey’atân fi bey’a”, 9/266-267; Serahsi, *el-Mebsût*, 13/26; İbnü’l-Hümâm, *Fethül-kadîr*, 6/409-410; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/24.

⁹⁹ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 2/23; Nevevî, *el-Mecmû’*, 9/453; Ebû Zekerriyya Yahya b. Şeref Mürî en-Nevevî, *Ravzatü’t-tâlibîn*, thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Abdülmevcüd, eş-Şeyh Ali Muhammed Muavvid (Riyâd: Dâru ‘Âlemi’l-Kütüb, 1423/2003), 2/71-72.

¹⁰⁰ Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdi, *el-Hâvi’l-kebîr fi fıkhî mezhebi’l-İmâm eş-Şâfi’î*, thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Abdülmevcüd, eş-Şeyh Ali Muhammed Muavvid (Beyrut-Lübnan: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1414/1994), 5/341; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 2/20-21.

¹⁰¹ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 2/21.

Ayrıca borç karşılığında böyle bir şart söz konusu olursa faiz kapsamına gireceği de ifade edilmiştir.¹⁰² Bununla birlikte birbirine bağlanarak satılan ürünler ayrı ayrı satılacak olsa, birleşik olarak yaptıkları fiyat üzerinden tekrar anlaşamayacakları ve bu durumun akitte rızayı etkileyen bir işlem olduğu da ifade edilmiştir.¹⁰³

Akitte başka bir akdin değil, menfaatin şart koşulması da söz konusu olabilmektedir. Bu noktada örnek olarak “sana evimi satacağım ancak içinde bir yıl oturmam şartıyla veya sana şu araziyi satacağım ancak bir ay kullanmak şartıyla” yapılan akitler verilmiştir.¹⁰⁴ Bu tür akitlerde oturma, kullanma gibi menfaatlerin ancak bir ücret karşılığında olabileceği, yapılan akdin muktezasının dışında bir şart olduğu ve burada şart koşulan şeylerin ücrete tabi şeyler olması sebebiyle ribâ doğurma ihtimalinin olduğu ifade edilerek bu tür sözleşmelerin caiz olmadığı ifade edilmiştir.¹⁰⁵

5.2.2. Açığa Satış İşleminde Bir Akitte İki Akit Yasağının Ortaya Çıktığı Durumlar ve Değerlendirilmesi

Açığa satış işleminin mülkiyette olmayan menkul kıymetlerin daha sonradan teslim edilmek üzere önceden satıldığı bir işlem olduğunu ifade etmiştik. Uygulanışını anlattığımız bölümde değindiğimiz üzere açığa satış işlemi için kişi aracı kurumuna başvuru yaptığında, aracı kurum tarafından birtakım şartların ileri sürüldüğü görülmektedir. Özellikle kredi hesabı açılması durumunda her ne kadar uygulamada pek olmasa da teorik olarak kaynaklarda belirtildiğine göre aracı kurumlar bu hesaba yatırılan menkul kıymetlerin kendileri tarafından başka kişi veya kurumlara borç olarak verebilme iznini şart koşarak almaları¹⁰⁶ bir akitte iki akit yasağı kapsamına giren bir şart olarak görülebilir. Ayrıca ilgili menkul kıymet-

¹⁰² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/334.

¹⁰³ İnanır, *İslam Hukukunda Bileşik-Mürekkep Mâlî Sözleşmeler*, 97.

¹⁰⁴ “Bey’atân fi bey’a”, 9/273.

¹⁰⁵ İbnü’l-Hümâm, *Fethül-kadîr*, 6/409-410; “Bey’atân fi bey’a”, 9/273; Alkış, “Mecelle’de Akid Teorisi”, 462-463; Ayrıca bk. Onur, *İslam Borçlar Hukukunda Risk Teorisi*, 37-38.

¹⁰⁶ Çıtak, *ABD Finans Sistemi İçinde Aracı Kurumlar*, 104.

tin Takasbank ÖPP'den ödünç alınması yoluyla temin edilmesi durumunda, Takasbank'ın ödünç menkul kıymetlere karşı bırakılan teminatı nemalandırma iznini alması da¹⁰⁷ aynı kapsamda değerlendirilebilir. Özellikle ödünç alınan menkul kıymetlerle ilgili olarak ödünç süresi içerisinde temettü ve rüçhan hakkının dağıtılması durumunda bu hakların ödünç alan tarafından ödünç verene ödenmesi şartı¹⁰⁸ bir akitte taraflardan biri lehine akdin muktezasına aykırı başka bir menfaatin şart koşulması kapsamına girdiği görülmektedir. Bu nedenle yukarıda konuyla ilgili vermiş olduğumuz fıkhî görüşler ve örnekler çerçevesinde açığa satış işlemi bazı aşamalarında gündeme gelen şartların bir akitte iki akit yasağı kapsamında değerlendirilebileceğini ve bu çerçevede işlemin caiz olmayacağını ifade edebiliriz.

5.3. Rehinden Faydalanılması Bakımından Açığa Satış İşlemi

Rehin konusu maldan hem rehin olarak verenin (râhin) hem de rehin alanın (mürtehinin) istifade etmesi tartışmalı bir konudur. Bu nedenle konu her iki taraf açısından incelenmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak açığa satış işlemi rehin konusu maldan istifade durumu mürtehin tarafından gündeme gelmesi sebebiyle burada sadece mürtehinin rehinden istifade etmesi konusunu inceleyip, râhinin rehin konusu maldan istifadesi kısmına girmeyeceğiz.

5.3.1. Mürtehinin Rehinden İstifadesiyle İlgili Fıkhî Görüşler

Mürtehinin rehinden istifade etmesi ile ilgili görüşler râhinin izninin olup olmamasına göre değişiklik arz etmektedir. Fakihlerin

---

¹⁰⁷ Takasbank ÖPP Prosedürü, md. 26, 30; Takasbank ÖPP Yönergesi, md. 22, 28; Takasbank Değerlendirme Dokümanı: Ocak 2022 (TDD Ocak-2022) (Erişim 14 Ağustos 2022), md. 3/1, 7/1; Teminat oranları için ayrıca bk. Takasbank ÖPP Yönergesi, md. 23.

¹⁰⁸ Mine Aksoy, *Açığa Satış, Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri, Türkiye ve Dünya Uygulamalarının Karşılaştırılması* (İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 35; Bekgöz, *Açığa Satış ve Kredili Menkul Kıymet*, 86; Elitaş - İlarıslan, "Açığa Satış ve Muhasebeleştirilme", 140.

bazısına göre rehin akdine sebep olan şey ister borç isterse başka bir akit olsun râhinin rehinden istifade noktasında bir izni varsa o zaman mürtehinin istifadesinin caiz olacağı şeklindedir.¹⁰⁹ Râhinin izninin olması sebebiyle istifade etmenin akitte şart koşulup koşulmaması bu görüşü etkilememektedir. Bazı Hanefî fakihlerinin bu görüşte olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁰ Nitekim Hanefî mezhebi içerisinde bu konuda tartışma söz konusudur. Özellikle rehin konusu maldan yararlanmanın akitte şart koşulup koşulmaması, rehine sebep olan şeyin karz akdi olup olmamasına göre farklı görüşlerin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.¹¹¹ Rehinden istifadenin izin bağlamında caiz olduğunu ifade edenlerin gerekçesi ise râhinin rehin konusu maldaki tüm menfaatlara mâlik olması ve bu hakkını dilediğine devretme özgürlüğünün bulunmasıdır. Bu durum râhinin mürtehine kendi hakkını hibe etmesi olarak değerlendirilmiştir.¹¹²

Bazı fakihlere göre ise rehinden istifade mutlak olarak caiz değildir. Burada akitte rehinden faydalanmanın şart koşulup koşulmaması ve karz/borç türü bir akitten kaynaklanıp kaynaklanmamasına göre bazı yaklaşım farklılıkları olmasıyla birlikte genel anlamda rehinden istifadenin caiz olmadığı ifade edilmiştir.¹¹³ Bu konuyla ilgili bazı rivayetler delil olarak getirilerek temellendirilmiş-

¹⁰⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 21/106; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâ'i*, 6/146; Zuhaylî, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, 6/371; Mübârek b. Muhammed b. Hamed ed-Duaylec, *er-Rehnu fi'l-fikhi'l-İslâmî* (Riyâd: y.y., 1420/2000), 565; Muhammed Ahmed Bekir, "Hükmü'l-intifâ' bi's-şeyi'l-merhûn: Dirâse mukârene beyne's-şerî'a ve'l-kânûn", *Mecelletü Külliyyeti's-Şerî'a ve'l-Kanûn bi-Esyût* 5/18 (2006), 304; Akil b. Abdurrahman el-Akil, "Ahkâmu'l-intifâ' bi'l-merhûn", *Mecelletü'l-Cem'iyyeti'l-Fikhiyyeti's-Su'ûdiyye* 7 (1431/2010), 369; İbrâhim Desûkî eş-Şehâvâ, "Rehin Alan Tarafın Rehnin Mülkiyetinden Yararlanması", çev. Recep Özdemir, *EKEV Akademi Dergisi* 61 (2015), 48-481.

¹¹⁰ Duaylec, *er-Rehnu fi'l-fikhi'l-İslâmî*, 565; Bekir, "Hükmü'l-intifâ' bi's-şeyi'l-merhûn", 304; Akil, "Ahkâmu'l-intifâ' bi'l-merhûn", 369.

¹¹¹ Duaylec, *er-Rehnu fi'l-fikhi'l-İslâmî*, 565-568; Şehâvâ, "Rehin Alan Tarafın Rehnin Mülkiyetinden Yararlanması", 481.

¹¹² Akil, "Ahkâmu'l-intifâ' bi'l-merhûn", 369; Şehâvâ, "Rehin Alan Tarafın Rehnin Mülkiyetinden Yararlanması", 481.

¹¹³ Şehâvâ, "Rehin Alan Tarafın Rehnin Mülkiyetinden Yararlanması", 481; Akil, "Ahkâmu'l-intifâ' bi'l-merhûn", 370; Bekir, "Hükmü'l-intifâ' bi's-şeyi'l-merhûn", 304.

tir.¹¹⁴ Ayrıca râhinin izni olsa bile bunun rızayla değil bir baskı sonucu olabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca rehinin karz akdi sonucu ortaya çıkmasına bağlı olarak buradaki faydalanmanın ribâ kapsamına girebileceği belirtilmiştir.

Bazı fakihlere göre ise rehinden istifade konusu rehine sebep olan akdin türüne göre değişmektedir. Şayet karz akdi sonucunda bir rehin söz konusu olmuşsa burada râhinin iznine bakılmaksızın istifadenin caiz olmadığını ifade etmişlerdir. Bunun dışında başka bir akit sebebiyle rehin söz konusu olmuşsa bu durumda izne bağlı olarak istifade edilebileceği ifade edilmiştir.¹¹⁵ Delil olarak “menfaat sağlayan her karz ribâdır” rivayetini getirmişlerdir. Bu gerekçeyle rehin, karz akdi dışında ortaya çıkmışsa bu istifade ribâ kapsamında değerlendirilemeyeceğinden caiz görülmüştür.¹¹⁶

Râhinin izni olmadığı durumlarda ise rehin bırakılan malın bakıma ihtiyaç duyup duymaması, binilebilen ve sağılabilen bir hayvan olup olmaması gibi durumlara göre farklı görüşler ifade edilse de kural olarak râhinin izni olmadığı durumlarda rehinden istifade caiz görülmemiştir.¹¹⁷ Rehin olarak bırakılan malın binilebilen veya sağılabilen bir hayvan olması durumunda mürtehinin bu hayvana harcama yapması sebebiyle harcaması oranında rehinden istifade edebileceği, bunun dışında rehinden istifadenin caiz olmadığı belirtilmiştir.¹¹⁸

Sonuç olarak rehinden istifade konusunda râhinin iznine göre farklı görüşler ortaya çıktığı görülmektedir. Râhinin izni olması du-

¹¹⁴ Bekir, “Hükmü'l-intifâ' bi's-şeyi'l-merhûn”, 307; Akil, “Ahkâmu'l-intifâ' bi'l-merhûn”, 371.

¹¹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/509-510; Akil, “Ahkâmu'l-intifâ' bi'l-merhûn”, 372; Bekir, “Hükmü'l-intifâ' bi's-şeyi'l-merhûn”, 305.

¹¹⁶ Bekir, “Hükmü'l-intifâ' bi's-şeyi'l-merhûn”, 308; Akil, “Ahkâmu'l-intifâ' bi'l-merhûn”, 372.

¹¹⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/509; Akil, “Ahkâmu'l-intifâ' bi'l-merhûn”, 373-374; Halit Çalış - Hasan Hacak, “Rehin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/540.

¹¹⁸ Çalış - Hacak, “Rehin”, 34/540; Akil, “Ahkâmu'l-intifâ' bi'l-merhûn”, 378; Bekir, “Hükmü'l-intifâ' bi's-şeyi'l-merhûn”, 323; Şehâvâ, “Rehin Alan Tarafın Rehinin Mülkiyetinden Yararlanması”, 491.

rumunda rehinden istifade edilmesini caiz görenlerin yanında, buradaki menfaatin ribâ endişesiyle ve iznin aslında rızai olarak ortaya çıkmaması gerekçe gösterilerek rehinde istifade etmenin caiz olmadığını ifade edenler de olmuştur. Râhinin izni olmadığı durumlarda ise kural olarak rehin konusu malı kullanma ve menfaatlerinden yararlanma yasaklanmıştır. Bu konuda olumsuz yaklaşım sergileyen fakihlerin temel kaygısının bu yararlanmanın ribâ şüphesi taşımasıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁹

5.3.2. Açığa Satış İşleminde Rehinden İstifadenin Ortaya Çıktığı Durumlar ve Değerlendirilmesi

Açığa satış işleminde yukarıda da değindiğimiz üzere kişi aracı kurama başvuru yaptığında yerine getirmesi gereken şartlar arasında işlem hacmine göre belli bir özkaynak/teminat yatırması bulunmaktadır. Teminatı açığa satış işleminin takibinin yapılması için açılan kredi hesabına yatırmaktadır. Açığa satış işlemi gerçekleştirildikten sonra takas süresi olan iki iş günü içerisinde ilgili menkul kıymetleri piyasadan satın alarak sonlandırılmaması durumunda, aracı kurum ilgili menkul kıymetleri borç olarak temin etmektedir. Bu noktada ilgili menkul kıymetleri temin ederken bunları kendisiyle daha önceden kredili işlem yapmış ve teminat olarak bırakılan menkul kıymetlerden istifade edebileceği ifade edilmiştir.¹²⁰ Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere uygulamada bu durum pek görünmese de teorik olarak kaynaklarda aracı kurumların müşterilerinin bırakmış oldukları teminatlardan istifade ettikleri görülmektedir. Aracı kurum bu işlemi yaparken müşterilerinin kendilerinde açmış oldukları kredi hesabıyla burada bırakılacak teminatlardan istifade edebileceklerinin iznini almaktadırlar. Dolayısıyla rehin konumunda olan bu teminatlardan yararlanma konusunda aracı kurumun res-

---

¹¹⁹ Çalış - Hacak, "Rehin", 34/540.

¹²⁰ Şâviş, *es-Siyâsetü'n-nakdiyye*, 408; Bervâri, *Borsatü'l-evrâki'l-mâliyye*, 197; Şatnâvî, *el-Âsarü'l-iktisâdiyye*, 127; Süleyman, *Ahkâmü't-te'amül*, 2/745; Huneyni, *Tahvilu borsati'l-evrâki'l-mâliyye*, 72.

mi olarak izni bulunmaktadır.¹²¹

Günümüzde açığa satış işlemi sonucu doğan sorumlulukta ilgili menkul kıymetlerin temini ÖPP üzerinden sağlanmaktadır. Burada alınacak borca karşılık Takasbank'a belli bir teminat yatırılmakta ve bu teminatı Takasbank'ın değerlendirebileceği ifade edilmektedir.¹²² Ayrıca ödünç alınan menkul kıymetlerle açığa satış işlemi sonlandırıldığında satıştan elde edilen gelir ödünç işlemi sonlandırılana kadar açığa satış işlemi yapan kişinin aracı kurumda açtığı kredi hesabında bloke edilmekte ve işlemin kapatılmasına kadar rehin olarak tutulmaktadır. Rehlin olarak tutulan bu gelir aracı kurum tarafından para piyasası yatırım fonlarına yatırılıp değerlendirildiği ifade edilmiştir.¹²³ Ancak yukarıda da değindiğimiz gibi bu durum da kaynaklarda yer almakta olup uygulamada karşılaşmadığımız bir durumdur.

Sonuç olarak açığa satış işlemine teorik ve pratik açıdan baktığımızda işlem sonucu doğan ve ilgili menkul kıymetlerin temin edilmek zorunda kalındığı aşamada aracı kurum ilgili menkul kıymetler için diğer müşterilerinin teminatlarını kullanabildiği görülmektedir. Ayrıca uygulamada geçerli olan Takasbank ÖPP üzerinden temin edilmesi durumunda da Takasbank ödünç işlemi karşılığında almış olduğu teminatı değerlendirerek istifade ettiği görülmektedir. Son olarak ise açığa satış işlemi sonucunda elde edilen gelir, şayet ödünç alınan menkul kıymetlerle işlem sonlandırılmışsa ödünç süresi boyunca müşterinin kredi hesabında bloke edilip aracı kurum tarafından kullanılabilmesi ifade edilmiştir. Rehinden istifa konusunda fakihlerin görüşlerine değindiğimiz üzere râhinin izni olması durumunda genel olarak rehinden istifadeyi caiz görenlerin yanında, rehinin karz işlemi sonucunda oluşması durumunda ise

---

¹²¹ Çıtak, *ABD Finans Sistemi İçinde Aracı Kurumlar*, 104; Kulak, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 7; Elitaş - İlarıslan, "Açığa Satış ve Muhasebeleştirilme", 139-140.

¹²² Takasbank ÖPP Prosedürü, md. 30; Takasbank ÖPP Yönergesi, md. 22, 28.

¹²³ Çıtak, *ABD Finans Sistemi İçinde Aracı Kurumlar*, 106-107; Şâviş, *es-Siyâsetü'n-nakdiyye*, 408; Hamîs, *el-Muhâtara*, 202.

ribâ şüphesine karşı tedbirli davranarak rehinden istifadeyi caiz kabul etmedikleri görülmektedir. Açığa satış işleminde de gerek aracı kurum gerekse Takasbank rehin veren müşteri tarafından hesap açılışlarında gerekli izinleri almaktadır. Râhinin izni olması durumunda rehinin kullanılabilceğini ifade eden fakihlere göre açığa satış işleminin aşamalarında ortaya çıkan rehinler için râhin tarafından izin alınmasından dolayı burada yer alan istifa caiz olarak kabul edilebilir. Ancak açığa satış işleminde ortaya çıkan teminat/rehinlerin borç/karz işlemi kaynaklı olmasından dolayı ve burada ribâ şüphesi sebebiyle böyle bir rehinden istifadenin caiz olmadığı da ifade edilebilir.

5.4. Faiz Açısından Açığa Satış İşlemi

Açığa satış işleminin herhangi bir aşamasında faiz durumunun ortaya çıkıp çıkmadığı da önem arz eden konulardandır. Klasik fıkhîta faizin haram olduğu noktasında görüş birliği bulunmaktadır. Fakihlerin ihtilafa düştükleri nokta, faizin haramlığı konusunda olmayıp, faizin nerelerde cereyan ettiği ve illeti konusundadır.¹²⁴ Biz çalışmamızın kapsamı gereği faizle ilgili klasik fıkhîta yer alan illet tartışmalarına ve cereyan ettiği yerlere değinmeyip, en temel anlamda bir karz akdinde faizin hangi durumlarda ortaya çıktığına kısaca değineceğiz.

Klasik fıkhîta faiz konusunun sıklıkla gündeme geldiği en temel konu karz akdidir. Karz akdi furû' fikhînin muamelat grubunda müstakil bir akit türü olarak yer alır ve literatürde bu başlık altında incelenir. Karz akdi, tanım ve mahiyeti, kuruluş ve şartları, tarafların hak ve yükümlülükleri ve faizle ilişkisi gibi değişik açılardan klasik fıkhîta geniş tartışmalara konu edilmiştir.¹²⁵ Karz akdinde taraflardan birisinin, karşılığı olmayan bir menfaat sağlama durumu faiz olarak ifade edilmiş ve bunu engellemek için para ve misli

---

¹²⁴ İsmail Özsoy, "Faiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/114-115.

¹²⁵ H. Yunus Apaydın, "Karz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/521.

malların mübadelesinde faizi önleyici sıkı kurallara yer verilmiştir.¹²⁶ Bu çerçevede karz verene menfaat şartını içeren bir karz akdi caiz görülmemiştir. Literatürde faiz, yapılan işlemin niteliğine göre çeşitlere ayrılmıştır. Karzdan kendisine bir menfaat sağlamak literatürde ribe'l-kurûz olarak adlandırılmıştır. Ayrıca bu tabir alım satımda söz konusu olan ribe'l-buyû' ve borçlarda söz konusu olan ribe'd-düyûnün mukabilinde kullanılmıştır.¹²⁷

Klasik fıkhıta kullanılan “menfaat getiren her karz ribâdır” hadisi sahih hadis kaynaklarında geçmeyip Hâris b. Ebû Üsâme'nin (ö. 282/895) el-Müsned'i ve Beyhaki'nin (ö. 485/1066) es-Sünenü'l-Kübrâ'sı gibi hadis mecmualarında sahabe sözü olarak geçmektedir.¹²⁸ Fukahânın bu konudaki genel olarak olumsuz kanaatlerinin sebebi özellikle karz görüntüsü altında faizli işlem yapmanın önüne geçmektir. Bu nedenle menfaat sağlayan karz akdinin caiz görülmemesi gerekçe olarak akdin başında borç verenin bunu şart olarak koşmasıyla kayıtlandırılmıştır.¹²⁹ Dolayısıyla böyle bir şartı içermeyen borç alanın kendi isteğiyle yapacağı ödeme ve hediye bir sakınca görülmemiştir.¹³⁰

5.4.1. Açığa Satış İşleminde Faizin Ortaya Çıktığı Durumlar ve Değerlendirilmesi

Açığa satış işleminin bazı aşamalarında faizin cereyan ettiğini görmekteyiz. Öncelikle açığa satış işlemi bir kredili işlem olarak kabul edilmektedir.¹³¹ Açığa satış işleminin kredili bir işlem olarak görülmesi sebebiyle işlem yapılırken belli bir borçlanma, bu borçlanma karşılığında da belli bir sözleşme ve teminat gündeme gelmektedir. Özellikle açığa satış işleminde işlemin piyasadan satın alınan menkul kıymetlerle sonlandırılmadığı durumlarda ilgili

¹²⁶ Apaydın, “Karz”, 24/521.

¹²⁷ Apaydın, “Karz”, 24/523.

¹²⁸ Apaydın, “Karz”, 24/523.

¹²⁹ Abdullah Durmuş, “Fıkhıta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 324.

¹³⁰ Apaydın, “Karz”, 24/523-524.

¹³¹ Yılmaz, *Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri*, 1.

menkul kıymetler ÖPP'den temin edilmektedir. Bu borç işlemi karşılığında açığa satış yapan kişi Takasbank'a ödeyeceği komisyon haricinde ödünç veren tarafa vermiş olduğu ödünç karşılığında "işlem komisyonu" olarak ifade edilen bir faiz ödemesi yapması gerekmektedir. Mevzuatta işlem komisyonu, "ÖPP'de gerçekleşen işlemler nedeniyle, ödünç veren üyeye ödenmesi, ödünç alan üyeden ise tahsil edilmesi gereken ve Prosedürde belirlenen usul çerçevesinde hesaplanan tutar" şeklinde ifade edilmiş¹³² ve bu ödünç alanın bir yükümlülüğü olarak gösterilmiştir.¹³³

Açığa satış işleminde kişi Takasbank ÖPP'den faizli olarak ödünç aldığı menkul kıymetleri belirlenen süre içerisinde ödeyememesi durumunda temerrüde düşmekte ve temerrüt hükümleri devreye girmektedir. Temerrüt durumunda uygulanacak faiz oranları ve süreci ilgili mevzuatta ayrıntılı şekilde belirtilmiştir.¹³⁴

Açığa satış işleminde görüldüğü üzere işlemin sonlandırılması için ÖPP'den ilgili menkul kıymetler ödünç alındığından Takasbank'a ödenen komisyon haricinde ödünç işlemi karşılığında ödünç veren tarafa "işlem komisyonu" adı altında bir miktar faiz ödenmektedir. Ayrıca ödünç işlemi belirlenen süre içerisinde sonlandırılmazsa bu durumda da Takasbank tarafından temerrüt hükümleri uygulanmakta ve ödünç alan taraf ciddi miktarlarda faiz ödemek zorunda kalmaktadır. Burada menkul kıymetlerin misli bir mal olarak görülüp ödünç olarak verilmesi sebebiyle buradaki işlemin fıkıhtaki karz akdi çerçevesinde değerlendirilebileceği görülmektedir. Bu nedenle de işlemin belli aşamalarında faiz içerdiği ve İslam hukuku açısından caiz olmadığı ifade edilebilir.

Sonuç

Menkul kıymet piyasalarında uygulanan ve kredili bir işlem olarak kabul edilen açığa satış işlemi son dönemlerde çeşitli sebeplerle gündeme gelen ve tartışılan bir işlem olarak karşımıza çıkmak-

¹³² Takasbank ÖPP Prosedürü, md. 4.

¹³³ Takasbank ÖPP Prosedürü, md. 7.

¹³⁴ Takasbank ÖPP Prosedürü, md. 45/5, 47/1-2, 47/12.

tadır. Sermaye piyasası araçlarına yatırım mantığının ters şekilde işletilerek uygulandığı açığa satış işlemi, mülkiyette olmayan menkul kıymetlerin satılmasıdır. Açığa satış işlemleri için yapılan tanımlara baktığımızda işlemin temelde iki özelliğinin olduğunu görmekteyiz. Bunlar; ileride fiyatının düşmesi beklenen menkul kıymetlere yatırım yapılması ile mülkiyette olmayan menkul kıymetlerin satılmasıdır.

Açığa satış işleminin uygulanışına bakıldığında işlemde taraflar olarak yatırımcı ve yatırımcının aracı kurumu, işlem sonunda ilgili menkul kıymetin teslim edileceği taraf ve ilgili menkul kıymetlerin ödünç alınarak tesliminin gerçekleşmesi durumunda Takasbank ve ödünç veren kişi işlemde yer almaktadır. Açığa satış işleminin uygulanışında teorik olarak anlatılan ile pratik olarak uygulanan arasında bazı farklılıkların olduğu tespit edilmiş olup, işlem her iki açıdan incelenerek fıkhî problemler tespit edilmiştir.

Yakın zamanda gündeme gelen GameStop şirketinin hisselerinin açığa satılması olayı işlemin mantığı olan mülkiyette olmayan şeylerin satılmasının yeniden düşünülmesi ve iktisadi açıdan da tekrar incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Kriz dönemlerinde işlemin yasaklanması veya kısıtlanması işlemin piyasaya olan olumsuz etkilerinin göstergesi niteliğindedir.

Birçok tarafın bulunduğu açığa satış işleminde işlemin aşamalarında tespit ettiğimiz temelde dört fıkhî problem bulunmaktadır. İlk olarak karşımıza çıkan problem mülkiyette olmayan menkul kıymetlerin satılması konusudur. Klasik fıkhîta bu tür satış teslim riski, garar gibi sebeplerle yasaklanmıştır. İkinci olarak tespit ettiğimiz problem fıkhîta yasaklanan bir akitte iki akit yasağıdır. Açığa satış işleminin bazı aşamalarında yer alan özellikle ödünce konu olan menkul kıymetlerle ilgili kâr ve rüçhan haklarının gündeme gelmesi durumunda, ödünç veren tarafa ödenmesi şartı bu yasağın kapsamına girdiğini göstermektedir. Üçüncü konu ise rehinden istifa edilmesi konusudur. Açığa satış işleminde gerek aracı kurum tarafından gerekse Takasbank tarafından alınan teminatların değer-

lendirildiği görülmüştür. Bu çerçevede fıkıhta mürtehinin rehinden faydalanılması konusunda râhinin izninin olup olmaması, rehine sebep olan akdin karz olup olmaması gibi durumlara göre farklı görüşler olduğu görülmüştür. Ancak faize sebebiyet verme ihtimalinden olayı genel kanaat, rehinden istifade edilmemesi yönündedir. Bu açıdan açığa satış işleminde borç/karz akdinden kaynaklı oluşan rehinden gerek Takasbank gerekse aracı kurum tarafından istifade edildiği tespit edilmiş olup fıkıhta yasaklanan kapsamda değerlendirilebileceği kanaatine varılmıştır. Son olarak tespit edilen fikhî konu ise işlemin faiz içermesidir. Özellikle ilgili menkul kıymetler ödünç alınarak açığa satış işlemi sonlandırıldığında ödünç/karz işlemine karşılık belli bir miktar faiz ödendiği görülmektedir. Bu sebeplerden dolayı açığa satış işleminin fikhî açıdan birçok problemi barındırdığını ve meşru bir işlem olmadığını ifade edebiliriz.

Kaynakça

- Adevî, Muhammed Şükrî el-Cemîl. *Borsatü'l-evrâki'l-mâliyye fi mîzâni's-Şerî'ati'l-İslâmiyye: Dirâse fıkhiyye mukârene*. İskenderiye: Mektebetü'l-Vefâi'l-Kânûniyye, 1. Basım, 2014.
- Akdaş, Hakkı - Akar, Nuri. "Borsada Fiyat Oluşumu: Gözetim, Denetim, Kredili İşlemler ve Açığa Satış İşlemleri". *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı - X: Menkul Kıymetler Borsası ve İslamî Açıdan Değerlendirilmesi*. 49-64. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Akîl, Akîl b. Abdurrahman. "Ahkâmu'l-intifâ' bi'l-merhûn". *Mecelle-tü'l-Cem'iiyeti'l-Fıkhiyyeti's-Su'ûdiyye* 7 (1431/2010), 341-386.
- Aksoy, Mine. *Açığa Satış, Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri, Türkiye ve Dünya Uygulamalarının Karşılaştırılması*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Estitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Ali Cuma, Muhammed. *Mevsû'atü'l-iktisâdi'l-İslâmî fi'l-mesârif ve'n-nukûd ve'l-esvâki'l-mâliyye*. ed. Rifat Seyyid el-'Avedî. 11 Cilt. Kahire: Dâru's-Selâm, 1431/2010.

- Ali Haydar Efendi. *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*. çev. Rasim Gündoğdu - Osman Erdem. 4 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2017.
- Alkış, Alpaslan. "Mecelle'de Akid Teorisi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 456-483. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.568352>
- Apaydın, H. Yunus. "İne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/283-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Apaydın, H. Yunus. "Karz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/520-525. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Aytekin, Sinan vd. "BİST Pay Piyasasında Açığa Satış Yasağı ve COVID-19 Düzenlemelerinin Piyasa Etkinliği Üzerinde Etkisi". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/4 (2021), 2433-2448.
- Bardakoğlu, Ali. "Bey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/13-19. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Bardakoğlu, Ali. "Butlân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/476-478. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Bekgöz, Sezai. *Açığa Satış ve Kredili Menkul Kıymet İşlemleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Bekir, Muhammed Ahmed. "Hükmü'l-intifâ' bi's-şeyi'l-merhûn: Dirâse mukârene beyne's-şerî'a ve'l-kânûn". *Mecelletü Külliyyeti's-Şerî'a ve'l-Kanûn bi-Esyût* 5/18 (2006), 233-381.
- Bervârî, Şaban Muhammed İslâm. *Borsatü'l-evrâki'l-mâliyye min manzûri'l-İslâmî: Dirâse tahlîliyye nakdiyye*. Beyrut-Lübnan/Dımeşk: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsır/Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1423/2002.
- Bilgili, İsmail. *İslam Hukukunda Ma'dûmun Satımı*. b.y.: Desen Ofset Matbaacılık, 1. Basım, 2011.
- Coşkun, Yener. "Kredili İşlemler ve Küresel Kriz Açısından İMKB'de Açığa Satış İşlemleri". *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi* 47/547 (2010), 77-94.

- Çalış, Halit - Hacak, Hasan. "Rehin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/538-542. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Çıtak, Serdar. *ABD Finans Sistemi İçinde Aracı Kurumlar*. Ankara: Sermaye Piyasası Yayınları, 1998.
- Derdîr, Ebu'l-Berâkât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed. *eş-Şerhu's-Sağîr 'alâ ekrabi'l-mesâlik*. thk. Mustafa Kemal Vasfî. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "Garar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/366-371. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Duaylec, Mübârek b. Muhammed b. Hamed. *er-Rehnu fi'l-fikhi'l-İslâmî*. Riyâd: y.y., 1. Basım, 1420/2000.
- Durmuş, Abdullah. "Fıkıhta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 315-330.
- Dusuki, Asyraf Wajdi - Abozaid, Abdelazeem. "Figh Issues in Short Selling as Implemented in the Islamic Capital Market in Malaysia". *JKAU: Islamic Economic* 21/2 (2008), 63-78.
- Elitaş, Cemal - İlarıslan, Kenan. "Açığa Satış ve Muhasebeleştirilme". *Muhasebe ve Finansman Dergisi* 43 (2009), 137-153.
- Fevzân, Mübarek b. Süleyman Âl-i. *el-Esvâku'l-mâliyye min manzûri'l-İslâmî*. Cidde: Merkezü'n-Neşri'l-İlmî, 1. Basım, 1431/2010.
- Gökçe, Deniz. *Para & Finans Ansiklopedisi*. 3 Cilt. İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım, 1996.
- Gökçen, Tuncer. "Yakarsa Dünyayı Gariban Yatırımcı Yakar: 8 Başlıkta Wall Street'e Başkaldırının Adı Gamestop". *Independent Türkçe* (30 Ocak 2021). <https://www.indyturk.com/node/308341/ekonomi%CC%87/yakarsa-d%C3%BCnyay%C4%B1-gariban-yat%C4%B1r%C4%B1mc%C4%B1-yakar-8-ba%C5%9Fl%C4%B1kta-wall-streete-ba%C5%9Fkald%C4%B1r%C4%B1n%C4%B1n>

- Güney, Necmeddin. “İslam Borçlar Hukukunda Satım Akdinin Konusuna Dair Cehâlet ve Akde Etkisi”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 491-502.
- Güney, Necmeddin. *Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Hamîs, Abdurrahman b. Abdullah. *el-Muhâtara fi'l-mu'âmelâti'l-mâliyyeti'l-mu'âsıra*. Riyâd: Dâru Künûzi İşbilyâ, 1434/2013.
- Hancerî, Süleyman. *el-Esvâkü'l-mâliyye ve ahkâmuha'l-fikhiyye*. el-Memleketü'l-Mağribiyye: Vizâretü'l-Evkâf ve Ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1431/2010.
- Huneynî, Muhammed Vecih. *Tahvîlu borsati'l-evrâki'l-mâliyye li'l-'amel vifka ahkâmi'ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye: Dirâse tatbikiyye*. Ammân: Dâru'n-Nefâis, 1430.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. thk. Şuayb Arnavut, Abdülkadir Arnavut. 11 Cilt. b.y.: İdâretü't-Tıbbâ'ati'l-Münîra, 1. Basım, 1352.
- İbn Kayyım, Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb el-Cevziyye. *İ'lâmu'l-muvakî'in an Rabbi'l-'âlemîn*. thk. Raha Abdurraûf Sa'd. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1. Basım, 1973.
- İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muğnî*. thk. Abdullah b. Abdilmuhsîn et-Türkî, Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. 15 Cilt. Riyâd: Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, 3. Basım, 1417/1997.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn. *Mecmû'u fetâvâ*. nşr. 'Amir el-Cezzâr, Enver el-Bâz. 35 Cilt. b.y.: Dâru'l-Vefâ Mansûra, 3. Basım, 1119.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamid. *Fethül-kadîr li'l-'âcizi'l-fakîr*. thk. Şeyh Abdurrezzâk Mehdî. 10 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 1424/2003.

- İnanır, Ahmet. *İslam Hukukunda Bileşik-Mürekkebe Mâlî Sözleşmeler ve Çağdaş Finansman Yöntemlerindeki Uygulamaları*. Tokat: Gece Kitaplığı, 1. Basım, 2015.
- İrşîd, Mahmud Abdülkerim. *Mehâtrü's-semsere ve 'alâkatuhâ bi'l-vesâta ve tahdîdi ücûri's-simsâr fi'l-esvâk: Dirâse fikhîyye*. Ammân: Dâru'n-Nefâis, 1. Basım, 1436/2015.
- Karabacak, Serkan. *Açığa Satış İşlemleri*. İstanbul: Sermaye Piyasası Kurulu Denetleme Dairesi Yeterlilik Etüdü, Yeterlilik Etüdü, 2002.
- Karadâğî, Ali Muhyiddîn Ali. *Buhûs fî fikhî'l-mu'âmelâti'l-mâliyyeti'l-mu'âsıra*. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1422/2001.
- Karî b. İd, Muhammed Ali. "el-Eshum, el-İhtiyârât, el-Müstakbeliyyât envâ'uhâ ve'l-mu'âmelât elli tecrî fihâ". *Mecelletü Mecma'i'l-Fikhî'l-İslâmî* 7/1 (1412/1992), 195-222.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâi'u's-sanâ'i' fi tertibi's-Şerâ'i'*. 7 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1406/1986.
- Kulak, Fatih. *Menkul Kıymet Piyasalarında Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri: Teori: Yasal Esaslar ve Muhasebeleştirilmesine Eleştirel Bir Yaklaşım*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Mâverdi, Ali b. Muhammed b. Habîb. *el-Hâvi'l-kebîr fî fikhî mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'i*. thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Abdülmevcûd, eş-Şeyh Ali Muhammed Muavvid. 18 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1414/1994.
- Merginânî, Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. thk. Tallâl Yusuf. 4 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevcûd. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. 5 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Meydânî, Tâlib b. Hammâde. *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*. 1 Cilt. Beyrut-Lübnan: Mektebetü'l-İlmiyye, ts.

- Musk, Elon. “u can’t sell houses u don’t own...” *Twitter*. 28 Ocak 2021 23:34. Erişim 16 Ağustos 2022. <https://twitter.com/elonmusk/status/1354890601649610753>
- Nevevî, Ebû Zekerıyya Yahya b. Şeref Mürî. *Kitâbü’l-mecmû’*. thk. Muhammed Necib el-Mutî’î. 23 Cilt. Cidde: Mektebetü’l-İrşâd, ts.
- Nevevî, Ebû Zekerıyya Yahya b. Şeref Mürî. *Ravzatü’t-tâlibîn*. thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Abdülmevcûd, eş-Şeyh Ali Muhammed Muavvid. 8 Cilt. Riyâd: Dâru ‘Âlemi’l-Kütüb, 1423/2003.
- Onur, Mehmet. *İslam Borçlar Hukukunda Risk Teorisi ve Rizikolu Akitler*. Ankara: Astana Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Özalp, Serdar. *Borsada Açığa Satış İslam Hukuku Açısından Bir Değerlendirme*. İstanbul: İktisat Yayınları, 1. Basım, 2020.
- Özsoy, İsmail. “Faiz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/110-126. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Samar, Mahmut. *İslam Hukukunda Akitlerin Birleştirilmesi (Safkateyn) ve Günümüz Finans Uygulamalarına Etkisi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1414/1993.
- SPK, Sermaye Piyasası Kurulu. “Basın Açıklaması”. Erişim 16 Ağustos 2022. <https://www.spk.gov.tr/Duyuru/Goster/20200630/1>
- Süleyman, Mübârek b. Süleyman b. Muhammed Âl-i. *Ahkâmü’t-te’amül fi’l-esvâki’l-mâliyyeti’l-mu’âsıra*. 2 Cilt. Riyâd: Dâru Künûzi İşbilyâ (Künûzu İşbilyâ), 1. Basım, 1426/2005.
- Şatnâvî, Zekerıyya Selâme İsa. *el-Âsarü’l-iktisâdiyye li-esvâki’l-evrâki’l-mâliyye min manzûri’l-iktisâdi’l-İslâmî*. Ammân: Dârü’n-Nefâis, 1. Basım, 1429/2009.
- Şâviş, Velid Mustafa. *es-Siyâsetü’n-nakdiyye beyne’l-fikhi’l-İslâmî ve’l-iktisâdi’l-vaz’î*. Herndon: el-Ma’hedü’l-‘Âlemi li’l-Fikri’l-İslâmî, 1432/2011.

- Şehâvâ, İbrâhim Desûkî. “Rehin Alan Tarafın Rehnin Mülkiyetinden Yararlanması”. çev. Recep Özdemir. *EKEV Akademi Dergisi* 61 (2015), 479-492.
- Şerifler, Ünal. “GameStop Hikayesi: Reddit, Açığa Satanlar ve Wall Street Direnişi”. *ACCAFIN | MUDEFIN*. Erişim 16 Ağustos 2022. <https://www.accafin.com/finans/borsa-ve-halka-arz/gamestop-hikayesi-reddit-aciga-satanlar-ve-wall-street-direnisi>
- Şeyh, Üsame Abdülalim. “Beyu’l-eshûm ‘ale’l-mekşûf fi Borsati’l-evrâki’l-mâliyye: Dirâse fihkiyye mukârene”. *Mecelletü Dâri’l-İftâi’l-Mısriyye* 14 (2013), 10-42.
- Şîrâzî, Cemâlüddin İbrahim b. Ali b. Yusuf. *el-Mühezzeb fi fihki’l-imâm eş-Şâfi’i*. haz. Şeyh Zekerîyya Umeyrât. 3 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1416/1995.
- Şirbîni, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni’l-muhtâc ilâ ma’rifeti me’ânî elfâzi’l-Minhâc*. 4 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dâru’l-Ma’rife, 1418/1997.
- Takasbank. “Takas Esasları”. Erişim 17 Ağustos 2022. <https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/337/piyasalar-takas-esaslari>
- TRT Haber. “Abd’de Küçük Yatırımcılar Ezber Bozdu”. Erişim 16 Ağustos 2022. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/abdde-kucuk-yatirimcilar-ezber-bozdu-552819.html>
- Uysal, Özgür. *Kredili Menkul Kıymet, Açığa Satış ve Ödünç Menkul Kıymet İşlemleri ve Türkiye Örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Yaran, Rahmi. *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Yıldırım, Abdurrahman. *Borsanın ABC’si Ayılar, Boğalar ve Paranız*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2. Basım, 1990.
- Yılmaz, Celali. *Sermaye Piyasasında Kredili Menkul Kıymet Alımları, Açığa Satış ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri: Teori ve Türki-*

- ye Uygulaması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Zuhaylî, Vehbe ez-. *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*. çev. Ahmed Efe vd. 10 Cilt. İstanbul: Risale Yayıncılık, 1994.
- “Bey”. *el-Mevsû‘atü’l-fikhiyye*. 9/5-42. Kuveyt: Vizâretü’l-Evkâf ve’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, 1407/1987.
- “Bey‘atân fi bey‘a”. *el-Mevsû‘atü’l-fikhiyye*. 9/264-273. Kuveyt: Vizâretü’l-Evkâf ve’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, 1407/1987.
- “Bey‘u menhiyyu ‘anhu”. *el-Mevsû‘atü’l-fikhiyye*. 9/143-236. Kuveyt: Vizâretü’l-Evkâf ve’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, 1407/1987.
- “Finans Piyasalarında ANARŞİ (Yatırımcılar Dikkat! - Paranız için Dikkat!)”. haz. Özgür Demirtaş. *YouTube*. Yayın Tarihi 31 Ocak 2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=UBKh7tpTAGM>
- Art of Economics. “Gamestop, Açığa Satış, Short Squeeze ve Daha Fazlası.”, 12 Şubat 2021.
<https://artofeconomicscom.wordpress.com/2021/02/12/gamestop-aciga-satis-short-squeeze-ve-daha-fazlasi/>
- “Gamestop Hissesiyle Başladı, Milyonları Etkiledi!” Erişim 16 Ağustos 2022.
https://bigpara.hurriyet.com.tr/borsa/haber/gamestop-hissesiyle-basladi-milyonlari-etkiledi_ID1467955/
- “Gamestop Raporu: 17 Dolarlık Hisse Fiyatı 400 Dolara Nasıl Çıktı?” Erişim 16 Ağustos 2022.
<https://www.ntv.com.tr/dunya/gamestop-raporu17-dolarlik-hisse-fiyati-400-dolara-nasil-cikti,CETF1IoFo0C7g1juD6gURQ>
- “Gamestop’ta Açığa Satan Fonda Zarar Belli Oldu”. 01 Şubat 2021. Erişim 16 Ağustos 2022.
<https://www.bloomberght.com/gamestop-ta-aciga-satan-fonda-zarar-belli-oldu-2273762>
- “Garar”. *el-Mevsû‘atü’l-fikhiyye*. 31/149-167. Kuveyt: Vizâretü’l-Evkâf ve’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, 1414/1994.

- Takasbank ÖPP Prosedürü, İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. Takasbank Ödünç Pay Piyasası Uygulama Esasları Prosedürü. Türkiye: Takasbank. Erişim 14 Ağustos 2022. Erişim 14 Ağustos 2022.
https://www.takasbank.com.tr/documents/prosedurler/takasbank-odunc-pay-piyasasi-uygulama-esaslari-proseduru_220322.pdf
- Takasbank ÖPP Yönergesi, İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. Takasbank Ödünç Pay Piyasası Yönergesi. Türkiye: Takasbank. Erişim 14 Ağustos 2022. Erişim 14 Ağustos 2022.
https://www.takasbank.com.tr/documents/yonergeler/takasbank-odunc-pay-piyasasi-yonergesi_04082022.pdf
- Pay Senedi Standardı, Pay Senedi İhracı ve Alım-Satımı Standardı. Türkiye: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), 26 Ağustos 2020. Erişim 23 Ağustos 2022.
<https://tkbbdanismakurulu.org.tr/standartlar>
- SPK Açığa Satış, Sermaye Piyasası Araçlarının Kredili Alım, Açığa Satış ve Ödünç Alma İşlemleri Hakkında Tebliğ (Kanun No. Seri: V No: 65). *Resmi Gazete* 25168 (14 Temmuz 2003).
- TDD Ocak-2022, Takasbank Değerlendirme Dokümanı: Ocak 2022. Erişim 14 Ağustos 2022. Erişim 14 Ağustos 2022.
https://www.takasbank.com.tr/documents/Document/2022-cpmi-iosco-takasbank-mkt-uyum-degerlendirmesi_31032022.pdf

Short Selling Transaction Applied in the Stock Exchange and its Examination from a Jurisprudential Perspective

Summary

The most basic principle that a person acts while investing in the capital markets is to make a profit from the price difference by buying a capital market instrument at a low price and selling it at a high price. However, it is also possible to apply this investment principle by operating it in reverse. When the person predicts that the price of a security will increase, he aims to make a profit by buying today, and he also wants to make a profit when he predicts that the price of the security will decrease. Anyone who wants to trade with such a logic in the capital markets applies for short selling. The short sale transaction carried out for this purpose raises many fiqh issues that need to be assessed.

Another feature that distinguishes short selling from other transactions is the fact that the trader is selling securities that he does not own. In the short selling transaction, the trader aims to make a profit by selling the securities that trader anticipates will decrease in the future, and then buying the same securities at a low price. From this point of view, it appears as a different type of transaction both in terms of investment logic and the way it is implemented.

Short selling is a transaction that differs from other applications because of its high risk. The trader who invests in securities by acting with the basic logic in the capital market is limited to the amount of loss trader may be exposed to as a result of this investment. In other words, with the complete depreciation of the securities trader invests, the trader loses the invested amount. However, the amount of risk and loss that the trader is exposed to in short selling is expressed as unlimited. Because when a security sale is made based on the prediction that its price will decrease in the future, the price of the same security may increase mathematically infinitely for various reasons and the loss of the person who makes

short selling may increase at this rate.

In terms of its effect on the market, short selling is seen as an application that has been criticized in some periods and its existence is discussed economically. Particularly, in periods when the market is in a downward trend, as a result of the manipulative application of the transaction based on various information, it may increase the rate of decline in the market and cause an artificial pricing.

The short selling process, which has a relatively recent history in our country, has a much older history in other countries. It is an application that draws attention in terms of being on the agenda in times of crisis. Due to the high risk and open manipulation nature of short-selling transactions, we see that both in our country and in various countries, during the crisis periods when the markets move outside the normal, prohibition or various restrictions are imposed on the transaction. Moreover, short selling has been shown as one of the crucial reasons for the crises experienced in some periods.

The short selling transaction has come to the fore in a similar way today due to its different investment logic and its open structure to manipulative use. In the context of the effect of the pandemic on the markets, it was estimated that the shares of a company in the United States would decrease, and short sales were made by large fund companies. However, a group of small investors bought the company's shares, and with the effect of this on the market, the company's share prices reached record levels, and those who shorted lost billions of dollars. After this event, the short selling transaction came to the fore again, and it started to be discussed in terms of the selling of non-proprietary securities, which is the logic of the transaction, and its effects on the market.

Short selling is a transaction that needs to be examined economically and legally, as well as in terms of fiqh. As far as we can identify, there are four fiqh problems in the application of the procedure. Crucial problem among these is the sale of non-proprietary goods, which is the most important feature of the transaction. Furt-

hermore, in terms of the realisation of two contracts into one, the use of the pledge by the creditor and its interest content, the short sale is a transaction with many fiqh problems.

Keywords: Islamic finance, capital market, short selling, intermediary institution, stock market, securities, proprietary, gharar, interest.